

Édes Anyanyelvünk

XVI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 1994. FEBRUÁR

ÁRA: 40 FORINT

A tartalomból

Rozsly György:
Politikai életünk
divatos idegen szavai

Hoffmann Ottó:
Huszárok, tündérek
s mások

Deme László:
Nyelv- és
agficomok

Benkő László:
Reklámmetafora

Büky László:
(szoc e)

Borbáth Erzsébet:
A moldvai csángó
gyermek
kétnyelvűsége

Szikszainé Nagy Irma:
Újabb nyelvújításra
várva

És:
Nyelvi mozaik, ifjúsági
nyelv, diáknyelv,
emlékezések,
keresztretjtvény!

FELHÍVÁS

közeleti-politikai stílusunk kulturáltságának megőrzésére

Az Anyanyelvpolók Szövetsége, ez a mintegy másfélezer tagot és többszörösen annyi rokonszenvezőt magáénak valló országos társadalmi szervezet immár ötödik éve, megalakulása óta igyekszik – egyéb törekvései mellett – visszaszorítani a magatartás- és érintkezésformáinkban terjedő faragatlanság, durvaság, trágárság előretörését. Eddig főleg a felnövekvő ifjúságra igyekezett hatni ilyen irányú mozgalmával, versenyformáival, s a fiatalok bizonyos rétegeiben sikerült is felkeltenie az egymás megbecsülését tükröző kulturáltság igényét.

Most, a társadalmunk további sorsát jelentősen befolyásoló 1994. évi választások előtt az egész társadalomhoz s azon belül is elsősorban a felnőtt réteghez fordulunk. Érezzük, tudjuk: a feszült nemzetközi és a szorító nemzetgazdasági helyzet fokozottan hajlamossá tesz bennünket a nyers, önkorlátozás, sőt megfontolás nélküli megnyilatkozásokra; arra, hogy a sajátunktól eltérő nézetekben rosszindulatot, netalán bűnös szándékot, tehát az ellenfélben ellenséget gyanítsunk, s így vita helyett minősítsünk, érvelés helyett ítélkezzünk; hogy a vélemények bírálata helyett a véleményt nyilvánítónak a személyét támadjuk.

Ennek szabadjára engedése azonban méltatlan volna társadalmunkhoz, amely arra törekszik, hogy visszaszerezze a helyét a kulturált Európában. Ezért nyomatékosan kérjük a hivatásos politikusokat és a nem hivatásos politizálókat egyaránt: őrizték meg propagandatevékenységükben és vitáikban kulturáltságukat, elsősorban azzal bizonyítva saját emberi méltóságukat, hogy tiszteletben tartják a másokét! Gondolják meg: az országépítés további folyamatában úgyis együtt kell működniük, s korántsem mindegy, milyen emlékekkel, milyen előzmények után! Fogják tehát vissza indulataikat, nem feledve: a vita nem az érzelmek, indulatok harca, hanem „két vagy több személynek s z e l l e m i küzdelme valamely kérdés eldöntésére” (Magyar értelmező kéziszótár).

Mindezzel nem a végeredményt kívánjuk befolyásolni – ez semmiképp sem feladatunk –, csupán azt szeretnénk elérni, hogy az eltérő politikai nézeteket vallók közti viták, véleménykülönbségek hangja – se a Parlamentben, se a sajtóban – ne fajuljon el, ne váljék alantassá, útszélivé, hanem maradjon mindvégig egymás kölcsönös tiszteletén alapuló, kulturált, európai.

Budapest, 1993 karácsonyán

Az Anyanyelvpolók Szövetségének Országos Elnöksége

**Ez évtől lapunk évente ötször
– februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben –
jelenik meg.**

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének
évente ötször megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 112-4010

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti: a Magyar Posta és több
alternatív terjesztő

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
a Posta hírlapüzleteiben, valamint
közvetlenül vagy postautalványon a
Hírlap-előfizetési és Lapellátási
Irodánál (HELIR), amelynek címe:
1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/A.
(Kérésre az iroda postautalványt
küld!)

Előfizetési díj: egy évre 200 Ft

Számonkénti ár: 40 Ft

Az Anyanyelvápolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk
kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk

szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását a **Művelődési és
Közköztartási Minisztérium** meg
A Szép Magyar Nyelvért
Alapítvány támogatja.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 132-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

A Magyartanítás – immár két éve a közoktatás szolgálatában

Van új Magyartanítás! 1992 januárjában indította el a Trezor Kiadó, s azóta a minisztérium támogatásával sikerült terjedelmét 40 oldalra növelni. Évente ötször jelenik meg: januárban, márciusban, májusban, szeptemberben és novemberben. Minden iskolatípus számára közöl hasznos tanulmányokat: az elemítől a gimnáziumig. Tematikája változatos: irodalmi, nyelvművelő, nyelvtani-helyesírási, fogalmazási, olvasás-tanítási kérdésekkel foglalkozik, s hírt ad az anyanyelvi versenyekről, az új tankönyvekről. Szerzőgárdájához minden iskolafokozat tanárai csatlakoztak az ország minden részéből, sőt a határokon túlról is. A tanulmányok különféle irányzatokat képviselnek: olvashatunk benne mind szemiotikai-textológiai, mind filológiai elemzéseket, a diákok bakijaira reflektáló nyelvművelő írásokat, jól hasznosítható helyesírási magyarázatokat és versenyfeladatokat. Rendszeresen közlünk részleteket a diákoknak az OKTV-n díjazott dolgozataiból. Egyszóval: igyekszünk sokoldalúan szolgálni a magyartanítás ügyét.

A Magyartanítás éves előfizetési díja 440 Ft. Megrendelhető: Trezor Kiadó, Budapest, Egressy köz 6. 1149, telefon: 163-0276. A régi évfolyamok és az egyes számok is megrendelhetők, mégpedig az eredeti 360 Ft-os áron.

Kérjük az Édes Anyanyelvünk olvasóit, hogy támogassák a Magyartanítást, megrendelésekkel, tanulmányokkal, információkkal.

TARTALOM

Felhívás közéleti-politikai stílusunk kulturáltságának megőrzésére	1
A Magyartanítás.....	2
Deme László: Nyelv- és agyficamok	3
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	3
Szikszainé Nagy Irma: Újabb nyelvújításra várva	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Kovalovszky Miklós: Megtartja a szavát – betartja a szabályt (?)	6
Rozsly György: Politikai életünk divatos idegen szavaiból	6
B. Lőrinczy Éva: Fantasztikus ez a fantasztikus!	7
Szántó Jenő: Nem az én „privát magánügyem”	7
Holczér József: Nem a párja!	7
Hoffmann Ottó: Huszárok, tündérek s mások.....	8
Rácz Henriett Tünde: Diákital diáknyelven	8
Mikulás Gábor: KOMpótjegy és ARLizóna	8
Büky László: „(szoc e)”, avagy egy szótári minősítésről	9
Pásztor Emil: Furcsa feliratok	9
Benkő László: Reklámmetafora	9
Borbáth Erzsébet: A moldvai csángó gyermekek kétnyelvűsége	10
Komoróczy György: Csoóri Sándor és Sütő András mondja anyanyelvünkről ..	11
Fábián Pál: Lőrincze Lajosról	12
Deme László: „Mozgalmunk édes bátyja”	12
Szűts László: Emlékezés Szarvas Gáborra	13
Graf Rezső: Emlékezés a 110 éve született Nagy J. Bélára	13
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	13
Kerekes Barnabás: Egy sikeres táborról	14
Bachát László: Anyanyelvi tábor Fehérgyarmaton	14
Árpás Károly: Egy szónoklati versenyről	14
G. R.: Az anyanyelv iránti felelősség	14
K. B.: Az ifjúsági parlamentről	14
Bozsik Gabriella: A pedagógusjelöltek helyesírási versenyről	15
G. R.: Híd és kapocs	15
Hírek	15
Pontozó	16
Keresztretjvény	17
Eredményhirdetés	17
Kemény Gábor: Nyelvművelő könyv a Vajdaságból	18
G. L.: Anyanyelvi plakátpályázat	18
B. G.: Az anyanyelvről diákszemmel... ..	18
Grétsy László: A szerkesztő postájából	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

Immár harmadik folytatásban sorjázatom azokat az „egyszeri és egyedi” botlásokat, amelyeket a mindennapok nyilvános beszédfolyamatát figyelve az újabb időkben felírogattam; s még mindig nem az a gondom, hogy mit vegyek be, hanem hogy mit hagyjak ki közülük.

Láttuk már a szavak használatának és beillesztésének jó néhány hibáját; majd az „előregyártott elemekét”, a szókapcsolatokét, szólásokét. Most a fogalmazás fonáságaiból kell néhányat szemügyre vennünk.

KÉSZ HELYZETET ÁLLÍTOTTAK ELÉNK!

Ifjúkoromban szidalom ért egyszer, mert barátaimat ezzel invitáltam lakásunkba: „Be-mutatom nektek az édesanyámat”. Azóta tudom: nem mindegy, hogy összeismertetéskor kit mutatunk be kinek. Azóta fülelek az ilyen „fordított fogalmazásokra”. Nekem még ez is furcsa – bár legtöbbszörnek szeme sem rebben, ha így hallja –: „A képviselőket megismertették az új autópálya nyomvonalával”, ehelyett: „A képviselőkkel megismertették az új autópálya nyomvonalát”. Mert ezentúl a képviselők ismerik a nyomvonalat, nem a nyomvonal a képviselőket.

Egy íróról hallom: „Bántotta a visszhangtalanság, a kritika agyonhallgatása”. Tehát az, hogy (valakik) a kritikát agyonhallgatták? Bizonyára az, hogy őt hallgatta agyon a kritika! A szándékot értem, a szöveget nem. – A parlamentről: „Egyesek közbeiktatásokkal keresik a közönség népszerűségét”. Tehát: Népszerűsíteni akarják a közönséget?! – Irodalmi adásban: „Persze ezek a novellák még pályakezdők”. Azaz: Most kezdik a pályájukat? – Érdekegyeztető tárgyalás közben: „És ha egy másik nagyszámú érdekképviselőt mást kíván?” Hogyan lehet egy érdekképviselőt nagyszámú? Legalább: „nagy létszámú”.

Igaz: ezek a megfogalmazások rövidek. De a rövidre zárás magában hordja a rövidzárlat bekövetkeztének veszélyét!

S ha már az elektromosság területére tévedtünk, lássunk néhány téves kapcsolást is. „A szakszervezet véleménye homlokegyenest eltér ettől”. A „homlokegyenest” csak ezzel az igével társulhat: *ellenkezik*. – Kerekasztal-beszélgetésből: „A felek közt így nehéz meghúzni a közös nevezőt”. Pedig az nem vonal, amit „meghúznak”, hanem számjegy a törtvonal alatt, amit *megkeresni* vagy *megtalálni* lehet(ne).

Nemcsak a szóhasználat csúszhat el persze, hanem a grammatikai forma is. Alcímül írt fentebbi mondatunk eredetileg így hangzott el: „Az állampárt kész helyzetet állított az egyházak elé”. Világos: az egyházakat állította kész helyzet elé. – Feje tetején áll ez is: „Fegyveres támadást indítottak a hatalmát megfosztott elnök hívei”. Nyilván: a „hatalmát vesztett” vagy: „hatalmától megfosztott” elnök. – De nem mindig vagyunk ilyen szerencsés helyzetben. Ki tudná megmondani, mit jelent ez: „Elhatározták a minimálbérek háromszoros emelését”? Töprenghetünk: *háromszori*, azaz „három alkalommal való” emelés ez, vagy „háromszorosára” emelés. – Más sántít ebben: „A medencét évek óta szétverték”. Az „évek óta” azt jelentené: „folyamatosan, s még ma is”. A „szétverték” viszont egyszeri és befejezett aktus. Talán: *évekkel ezelőtt* verték szét, s ezért évek óta szét van verve, tartós állapotként. Téves kapcsolat; csak itt nem szójelentésben, hanem időviszonyításban.

Megkeveredhet úgy is a mondat, hogy néhez az eltévedt részeket a helyükre rakni. „Most X. Y. ismerteti a várható időjárás-jelentést” – közli a rádió műsorvezetője. Nyilván a „várható idő” és az erről szóló „időjárás-jelentés” idéltlen kombinációjával találkozunk. – „Nehezen simítható el a nézeteltérés a fölmerült felek közt” – halljuk egy természetvédelmi vitáról. Beleillik a mondatba minden szó, csak hát nem épp oda, ahová került. – Eljuthatunk ebben a kavarodásban a kifejezni kívánt gondolat ellenkezőjének kimondásáig. „Igyekezünk ezt minél kisebb veszteség nélkül megoldani” – javasolja a vállalati tanácsadó. Tehát: minél nagyobb veszteséggel! – „Lépjünk

fel bátran a korrupció visszaszorítása ellen”. Ugyanez, más forrásból, más letétben.

E tévesztések mindegyikének megvan a lélektani magyarázata; talán még a logikája is. Ami talán magyarázat, de semmiképp sem mentség.

Aminthogy megvan a logikája egyes nagyobb egységek szétbontásának vagy épp összekombinálásának is. Kedvenc gyermekolvasmány az „Alíz Csodaországban”. Nem mondom, nem könnyű ragozni, jobb körülírva mondatba illeszteni. De azért ez furcsa megoldás volt a rádió gyermekműsorának vezetőjétől: „Látom, olvastátok az Alízt Csodaországban”. – És persze „a kutya ugat” és: „a kutyák ugatnak”: a többes számú alanyhoz többes számú állítmány jár. Kivéve a „logikai egyeztetés” esetét, amikor a formailag többes számú alany egyetlen egység. Tehát logikátlanul logikus ez: „Az Egyesült Államok megtagadják a segélyt”. Meg ez: „A Gázművek kikapcsolják a szolgáltatásukat”. (Itt még a szóhasználat is sántít!)

S persze érthetők a határesetek is. Az *elismerésre méltó* középfoka: *elismerésre méltóbb*. A felsőfok alakítható akár így: *elismerésre legméltóbb*, akár így: *legelismeréseméltóbb*. Ám amivel egyik képviselőnk jellemezte a sérelmezett eljárást, hogy az „a legfelháborításra alkalmasabb megoldás”, az már túl van a határon. – Jó, szemléletes kifejezésünk a *lett légyen*. Olyasfélélt helyettesíthet: „akár... akár”; például: „Mindenkitől félt az ostrom alatt, *lett légyen* az katona vagy civil”; vagyis: „akár katona volt az, akár civil”. De csak múlt időben! Félrecsúszott hát ez: „Mindenkit szeretettel várunk rendezvényünkre, *lett légyen* fiatal vagy idős”.

Mert aztán belebotlunk a saját bokánkba. Mint a járványügyi előadó, aki ekképp nyilatkozott: „A tömeges fertőzés veszélye fennáll, de *remélhető*, hogy *elkerülendő*”. Gondolom, azt akarta mondani – amit én is minden fenti példánk ismétlődésére –: „*Remélendő* (=remélni kell, reméljük), hogy *elkerülhető*”.

(Az okokra még visszatérünk.)

Deme László

Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek

A festői szépségű Szépasszony Völgyben található. 2–3 ágyas szobákban, színes Tv, minibár, szobatelefon segíti a pihenést.

Vajon hogyan segíti a telefon a pihenést? És éppen a Szépasszony-völgyben? (Ezen morfondírozik az utazási-üdülési ajánlatokat böngésző B. G.)

Az örömet, kislány, a választékos magyarában nem okozzuk, hanem szerezük! Amíg ezt meg nem tanulod, nem hívlak fel! Második mondatod alapján egyébként is úgy látom, nem vagy még tisztában a vessző használatával. Segítek, hová tedd: az és szó elé! Nálam ugyanis vannak tabuk, például a helyesírás terén. (A „leletet” és kommentárját egy régi olvasónk, Sashegyi Elemér küldte be.)

EGYEDÜL VAGY? TETSZEM NEKED?

HÍVJÁL MOST!

Örömet akarok neked okozni!

Hívjál fel és érezd a testem!

Nálam nincsnek tabuk!

Újabb nyelvújításra várva

A közelmúltban belekóstoltam több szövegszerkesztő programba is, ezért elolvastam néhány ilyen témájú, magyar nyelven írt könyvet. Ezek nyelvezete azt árulta el számomra: egyrészt ezt nem laikusoknak írták, hanem szövegszerkesztő szakemberek kizárólag egymás számára készítették, mert a magyar nyelvű szöveg is kínainak tetszik, másrészt az angolból való fordítás erősen rajta hagyta a nyomát. Elismerem, hogy az elsőt nehéz változtatni, ahhoz le kellene szállni a laikus szintjére, és kézen fogva vezetni be a szövegszerkesztés tudományába. De a második a magyar anyanyelvű szövegszerkesztő szakember érdeke is: egyértelműen és a magyar nyelv szabályainak megfelelő módon fogalmazni meg a program leírását. Sajnálatos módon az egyre modernebb programokkal nem tart lépést ezek nyelvezetének fejlődése.

Ennek a gondolatmenetnek a leírására az bátorított fel, hogy az MS WORKS 2.0 című könyv szerzője bevezetőjében hibái felfedezését várja olvasóitól (ezért jórészt csak erre a könyvre hivatkozom), azt ígérve, hogy egy esetleges új kiadásban mód nyílnék azok kijavítására. Én, aki magyartanárként csak egy kis kirándulást tettem a szövegszerkesztők világába, ennek a kérésnek úgy tudok eleget tenni, ha a szövegszerkesztő programok és könyvek nyelvi vétségeit igyekszem feltárni. Nem törekedtem teljességre, csak a feltűnő jellegzetességeket akartam érzékeltetni.

A szövegszerkesztés szakkönyveinek nyelvi jellemzője – kétségtelen, hogy minden szakkönyvé – az idegen szavak túltengése, eluralkodása (A Program Manager ablakban az egy vagy több futtatható programot reprezentáló programcsoportok ikonjai láthatók). A szaktudományok az egyértelműsége való törekvés miatt lehetőleg egyjelentésű szavakkal élnek. A szövegszerkesztő programok viszont sokszor kölcsönöznek a köznyelvből vagy más szaktudományból idegen szót, és ezeket sajátos jelentésben használják (rekord = összetartozó adatmezők összessége; cella = egységnyinek tekintett tárelem).

Azokat a szavakat és kifejezéseket is angolul írják, amelyeknek van magyar megfelelőjük: games = játékok, file = állomány, opciók = választék, format = formázás (már magyar). Felemás a program fordítójának eljárása, mert hol az angol szót, hol a magyar megfelelőjét használják: print és nyomtatás, copy és másolás. Jobb esetben egymás mellett tüntetik fel mindkettőt: Amennyiben mouse-t (egeret) használunk...; ...szerkeszthetünk 8 különböző nyomtatási képet, azaz reportot; A másik mód a draggelés (vontatás).

A megfogalmazás miatt a meghatározások inkább csak a szakember számára egyértelműek. Például: Szövegkurzor: A szöveg beírásának helyét jelölő függőleges vonal alakú kurzor. A laikus ebből ennyit ért meg: a kurzor az kurzor. Jobb lett volna úgy meghatározni, ahogy egy másik könyv teszi: kurzor: a képernyőn

látható fényes négyzet vagy vonal. Helyzete mutatja, hogy éppen hol tartunk a szövegben.

Nem egységes a szakkifejezések helyesírása a szövegszerkesztő programokban, néha egyetlen könyvön belül sem. Például az angolul nem tudó számára megtévesztő, hogy vajon ugyanarról van-e szó, ha a következő címetek látja ugyanazon az oldalon: A File parancs leírása. Új fájl létrehozása.

Maguknak a szövegszerkesztő programoknak a magyarra fordított terminus technicusai sincsenek egységesen megállapítva, mert ugyanarra a fogalomra más-más szakkifejezést alkalmaznak az egyes programkönyvek, és így a nem igazán szakértőben zavart keltenek. Például rokon értelmű fogalomként használják a kiválasztás és a kijelölés fogalmakat, holott ezek más-más tevékenységet takarnak: Kiválasztás. A kijelölés ráállítása a képernyőn látható valamely objektumra (azaz kiválasztom a lehetőségek közül, hogy mire van szükségem), illetve a legyszerűbb kijelölési módszer az, ha a kurzorral a kívánt szövegrészlet elejére állunk, és lenyomjuk az F8 funkcióbillentyűt (vagyis ennek következtében kivilágítódik a kijelölt rész). Hasonlóképpen zavaró a behúzás szó két értelemben történő használata: Behúzás. A számítógép bekapcsolása után az operációs rendszer szoftverének betöltése a belső memóriába. Ugyanakkor a behúzás a jobb és bal oldali margó eredeti helyének megváltoztatása, például beljebb helyezése is lehet.

Gyakori a programozó szakembereknek az az eljárása is, hogy az angol szót magyar toldalékkal látják el: copyzni, scannelnem, printeled, formattálta, bootolod. Ez nyilván azt a szokást követi, amely más idegen szavak „megmagyaráztásával” kapcsolatos: xeroxozni, faxolta, stencilizted. Az így létrehozott alakok egyrészt igék (a gépre felinstalláljuk; ráklikkelünk a bal gombra) képzővel, igei személyraggal ellátva, sőt igekötővel is megtoldva. Használnak a szakfordítók ilyen módon főneveket is (a rekordokhoz, a reportoknál, a kurzorral, a cellában, winchesteren, floppyn, fontokat, Enterrel,

átkonvertálása), a legkülönbözőbb névszóragokat ragasztva hozzájuk. De összetett szót is alkotnak úgy, hogy vagy az elő-, vagy az utótag idegen szó: printerpapírt, kurzormozgatóval, menüpontok, egérkurzort, adatbázis. Egyes szavak annyira meghonosodnak, hogy több képzett formájukból egész szócsaládjuk keletkezett: installáljuk, installáló program, installálás.

A szövegszerkesztők leírásában található nyelvhelyességi hibák nem speciális vétségek, de megérné kigyomlálni a sok nálnézőzást (Gépelésnél az Enter az írógép sorváltójának felel meg) és a hibás névutóhasználatot (bekezdés alatt értjük azt a folyamatosan gépelt szövegrészletet...; nézzük meg egy példán keresztül).

De hogy ne csupán hibákat soroljak, hanem hasznos és célszerű lehetőségeket is megmutassak, a következőkben azokat az adatokat idézem, amelyek a nyelvi takarékosagot is példázzák. Jelen-téshözvitással kitégítható a magyar szavak jelentéstartománya, ezáltal köznyelvi szavaink szakkifejezéssé válnak: Természetesen a munka során minél gyakrabban célszerű elmenteni anyagunkat; Mentés névadással; Sikeresen megírtuk a szöveget ..., kimentettük; Ezzel a paranccsal tudjuk megnyitni ... a fájlokat; Előzőleg már létrehozott fájlt hívhatunk be újra a képernyőre; A kiterjesztést a WORKS maga hozzáteszi: A Close paranccsal mindig a legfelsőt [ti. fájlt] zárhatjuk be, vagyis „levehetjük” a képernyőről; Más programok futtatása; Más programok ... elindítása; ...a WORKS-öt futtatjuk; letöltse-e a soft-fontokat; ...milyen karakterekkel töltsse fel a program; Szövegbevitel. ...A gépelés módja... a program beszűrő üzemmódban dolgozik; A kijelölés. A kijelölt szövegegység fényes mezőben jelenik meg; Más könyvtárban vagy meghajtón lévő fájlokat is behívhatunk; Lőjünk rá egérrel a menüsorban a megfelelő opcióra; Ablak. Az elektronikus íróasztal téglalap alakú területe. – Kétségtelen tény, hogy aláuk így a szövegszerkesztés szaktudománya nem egyjelentésű szavakkal dolgozik – és ez ellentétben áll a szaktudományok általános törekvéssel –, de ezen a speciális nyelvezeten belül ezek mégiscsak egyértelműek.

Hajdanán, a XIX. század elején többek között azért is vált szükségessé a nyelvújítás, mert a tudományok fejlődése ezt elkerülhetetlenné tette. Úgy tűnik, hogy korunk tudománya: a számítástechnika, az informatika megköveteli a nyelvújítás újabb hullámát. Elképzelésem szerint a szövegszerkesztéshez is értő nyelvészek feladata lehetne a szövegszerkesztő programok szaknyelvének a kialakítása.

Sziksainé Nagy Irma

(A rendszerváltás szavai – Kisfiú költők – Az élő gyapjú halálára – Nem tökmindegy, hogyan beszélünk!)

Csak mostanában került a kezembe egy kisalakú, szerény, de izléses kiállítású kötet: *A rendszerváltás szótára*. Még 1992 vége felé adta ki a Móra Kiadó (a szerkesztést az év júniusában zárták le), azzal a csak dicsérhető céllal, hogy eligazítást nyújtson „az ismeretlenül új vagy új jelentést kapott vagy ismét felbukkant szavak rengetegében” (az idézet a könyv fülszövegéből való).

A címlapon a hullócsillag (ötágú csillag!) csóvját kisebb-nagyobb betűkkel szedett szavak alkotják: az új korszak fontos vagy csak divatos szavai. Ábécérendben: *átvilágítás, bróker, goodwill, kuratórium, média, ombudsman, részvény, sokterápia, sorban állás, tőzsde*. Már ebből is látható, hogy a kis kötet nemcsak a politikai szókincséből merít, hanem a gazdaság, az üzleti élet tolvajnyelvében is tolmácsunkul kíván szegődni.

A szöveges részt (melynek ismertetése, bírálata külön cikket érdemelne) pompásan egészítik ki Lehoczky István karikatúra-illusztrációi. Egyetlen példa: a *hordószónok-ügy* szócikke melletti rajzon a bajszos-szemüveges (így kívánság szerint népiesnek is, urbánusnak is tekinthető) hordószónok nem akármilyen hordón ágál, hanem puskaporos hordón, melynek már ég is a kanóca!

Még a hiányai is rokonszenvesek ennek a könyvnek. Hiába keresnénk pl. az effajta, már kezdetben is homályos tartalmú, de idővel egészen tartalmatlanná silányított publicisztikai divatszavakat: *hiteles (politikus), megmérettetés, szellemiség*. S nem kerülhettek be – mert a könyv szerkesztésekor még a világon sem voltak – az olyan nyelvi tünetények, mint a *nyomulás, a sajátítottság* vagy a *magarságteljesítmény*.

Végül pedig hiányzik a szótárból a *visszarendeződés* főnév is. Ezt, úgy látszik, nem tartották időszerűnek a szerkesztők. A próféta szóljon belőlük!

Péter Mihály, a kiváló szlavista és stíluskutató említi a nyelvi érzelmek kifejezés eszközeiről szóló monográfiájában azt a példát, hogy egy húsz hónapos kisfiú a látóhatár szélén mutatkozó napkorong látán így kiáltott fel: *sárga labda!* „A gyermek nem metaforát használt – írja ennek kapcsán Péter Mihály –, hanem életkorának megfelelően ítélte meg a jelenséget.” Tehát nem az történt, hogy a Napot a sárga labda képével fejezte ki, hanem hogy valóságosan annak is látta.

De hát nem éppen így keletkezett a költészet, sőt maga a nyelv is abban a

korban, amikor őseink képzelete emberi vonásokat velt felfedezni az élettelen környezetben (*a hegy lába, gerince* stb.), s világát természetfölötti lényekkel: szellemekkel, tündérekkel, manókkal és – istenekkel népesítette be? E panteizmusban vagy politeizmusban még eredeti egységében nyilvánul meg nyelv és gondolkodás, vallás és költészet.

Fónagy Iván mutatott rá „Nyelvek a nyelvben” című nagy tanulmányában, hogy a költői kép szüntelenül keletkezik, mivel szerkezete éppen a jel keletkezésének, a dolgok „elnevezésének” folyamatát képezi le. Ebben az értelemben mégis csak költő minden kisgyerek, aki rácsodálkozik a világra, s közben – bár nem tud róla – nyelvi képeket alkot. Mint az én hatéves kisfiam, amikor ezekkel a szavakkal fordult az édesanyjához: „Kérem a banánomat, azt a pötytyös párdutot!” (A már kissé túlrejt banán héján ugyanis fekete foltocskák látszottak.)

Idővel azután majdnem minden kisfiú költő „kigyógyul” a költészetből. Család, iskola, felnőtt környezet dolga, miért s milyen hamar. Aki azonban úgy jut el a nagykorúsáig, hogy még mindig képes a Napot sárga labdának és a banánt pötytyös párdutnak látni, nos, abból vagy csakugyan költő lesz, vagy... (Tessék a mondatot tetszés szerint befejezni!)

Tavaly nyáron volt kerekem húsz éve annak, hogy egy cikkekcskében szóvá tettem az *élő gyapjú* (értsd: élő birkáról nyírt, jó minőségű, valódi gyapjú) kifejezés használatát, s helyette a hagyományos *tiszta gyapjú*-t ajánlottam a gyártó cég és a reklámszövegírók figyelmébe. Eredmény: semmi, maradt az *élő gyapjú*.

Kilenc évvel később újra írtam a témáról, immár azzal a skeptikus végkicsengéssel, hogy az *élő gyapjú*, úgy látszik, halhatatlannak bizonyul. Valóban, azóta is ez a sután szaknyelvi megjelölés szerepelt a védjegyen és a reklámokban.

S most mit látok? Akármilyen hihetetlen is, a jól ismert gombolyag alatt ez a felirat olvasható: *TISZTA GYAPJÚ*. (Bár „ez nem a reklám helye”, mellékeltem be is mutatom az ábrát, részben bizonyítékul, részben, mondjuk így, jutalomból.)

Lehet, hogy mégsem éltem hiába?

Előző számunkban Bencédy József tanár úr a *tök jó* (már így is írják, akik leírják: *tökjő*) kifejezésből indult ki, hogy azután az ennél jóval „érdesebb” szavak ellen küzdjön. Mi azonban időzzünk még egy kicsit a *tök-nél!* (Talán nem veszi haszontalan *tököldés*-nek a nyájas olvasó...)

Az argóban és ennek hatására a bizalmas-vulgáris társalgási nyelvben az utóbbi időben nagyon divatosá váltak a nyomósító szerepű *tök* előtaggal alkotott összetételek. A korábban is létező *tökrészeg* 'nagyon részeg, holtrészeg', *töksötét* 'nagyon sötét, koromsötét' és a durva *tökhülye* 'nagyon hülye, ostoba' szavak mellé felsorakozott a *töksüket* 'nagyon süket, földüket' és a *tökkopasz*, majd ezek mintájára a *tökjő, tökmindegy* és társaik. Ma már jószerivel bármely melléknév elé odailleszthetjük nyomatékossító elemként a *tök* szócskát.

A *tök* előtag valószínűleg a *tökéletes(en)* rövidülése, de pl. a *tökhülye* és talán a *tökkopasz* esetében számolnunk kell a *tökfejű* 'ostoba (ember)', *tökfilkő* 'ua.' szavak analógiájával is (ezeknek *tök* eleme bizonyosan a 'kobaktermésű mezőgazdasági növény', ill. 'a magyar kártyának ezt mintázó színe' jelentésű *tök* főnévvel azonos).

Mivel a *tök* előtagnak 'tökéletesen, nagyon' értelmet tulajdonítanak, helyesírás és nyelvtani szempontból is határozószóként viselkedik, pl. *ezek a székek tök egyformák* 'hajszálla, pontosan egyformák'. Sőt az argóban a *tök* szócska igei állítmány bővítményeként is előfordul: *tök elült* 'nyomtalanul, mindenestül eltűnt'; *tök elrontotta* 'alaposan, végleg, jóvátehetetlenül elrontotta'.

Ami a jelenség nyelvhelyességi megítélését illeti, a *tök* előtagnak effajta általános nyomatékossító elemként való használata elszűrheti beszélt nyelvünket. Igényes stílusú élőbeszédben és írásban rágaskodjunk a hagyományos, árnyalt nyomósító kifejezésekhez: *holtrészeg, koromsötét, földüket; nagyon jó, teljesen mindegy; hajszálla egyformák, nyomtalanul eltűnt, alaposan elrontotta!*

A fentieket mutatóványként közlöm a szerkesztés alatt álló *Nyelvművelő* kiskönyv anyagából (a rövidítéseket feloldottam). De alig lettem készen a szócikkkel, máris itt van egy újabb adat, amellyel ki kell egészíteni. Ime! „Mi megfontolandó, te *tök?*” – kérdezi, baráti türelmetlenség-gel, a tévébeli Szomszédok egyik szereplője, némiképp igazolva ezzel a Magyar értelmező kéziszótárt, amely szerint a *tök* főnév a bizalmas stílusban – ritkán – 'buta ember'-t is jelent. Vajon mit szól majd ehhez a Nyelvművelő kiskönyv? Hiszen nem *tökmindegy*, hogyan beszélünk!

Kemény Gábor

Megtartja a szavát – betartja a szabályt (?)

E vitás kettősség első nyoma: a Magyar Nyelvőr 1873-ban megröptte a *szabályokat betartani* kifejezést, s utána évtizedeken át zajlott nyelvművelők és laikusok méltatlankodása a *betart* ige egyre terjedő ilyen használata miatt. A germanizmusellenes éberség a német *einhalten* tükörfordításának szemléletét látta meghonosodni mind több szókapcsolatban, amely addig a *megtart* igével volt hagyományos. Czuczor-Fogarasi szótára 1867-ben ezeket a példákat közli: *megtartja szavát, ígéretét, fogadását, a börtönt, az ünnepet; a betart* címszónál (1862) még semmi nyoma az idegen minta hatásának.

Az új forma terjedésében itt aligha játszott szerepet az, hogy az igekötőcsere más jelentést vagy legalábbis árnyalatot, valami többletet visz a szóban forgó kifejezésekbe, bár egyébként számos példa van rá: *meggyullad – begyullad, megmosakszik – bemosakszik* (orvos, műtéthez), *megszerez – beszeres, megtilt – betilt* stb.

A mi esetünkben azonban nincs szó ilyesmiről; a címbeli kifejezések igekötője minden értelemmodosulás nélkül fölcserélhető. A változásnak, hogy a *be-* igekötő fokozatosan beférkőzik a *meg-* helyére, a sugalló német minta mellett egyéb tényezői is vannak: 1. a fentiekhez hasonló, de eltérő jelentésárnyalatú igepárok analógiás hatása, 2. a *be-* igekötőnek elvontabb jelentést kifejező, főként szaknyelvi (hivatalos, tudományos nyelv stb.) gyakorisága és 3. a bizalmas nyelvhasználatban való divatszérűsége – jelentésárnyaló vagy stílári többlettel – s ennek vonzó-ösztönző kisugárzása. Szemléltetésül néhány példa: 1. *kicsérél – becserél, megsűrűsödik – besűrűsödik; 2.*

elaltat – bealtat (altatóorvos, műtéthez); *megtervez, eltervez – betervez; 3. megfürdik – befürdik; fölgerjed – begerjed; bepörög, bezúg* (diák elégtelenre felel) stb.

Ilyen „környezeti hatások” is közrejátszottak, hogy sok évtizedes megrovás és védekező erőfeszítés sem tudta útját állni a *betart* térhódításának. 1959-ben Grétsy László kénytelen megállapítani: „használatra már annyira elterjedt, hogy visszaszorítani szinte lehetetlennek látszik” (Nyr. 83: 134).

Elgondolkodtató a változás folyamatának ilyen sodró ereje, s ha számolunk is a fejleménynek „nyelvténnyé” válásával, fölvetődik a kérdés: van-e mód a ma még részben vegyes használatnak olyan rendezésére, amely a két változat közti szerepbeli különbségtevéssel egyrészt megerősítene az eredeti *megtart* forma szemléleti alapját, igazolná nyelvlogikai helyességét, másrészt pedig megokolná a *betart* szívsó meggyökerezésének igényét. Vagyis: kielemezhető-e a szóban forgó példából olyan jelentésbeli, szemléleti vagy logikai különbség, amely nyomós érv a *megtart*-nak eredeti szerepében való alkalmazása mellett, s egyúttal megokolja a *betart* használatának nyilván a német mintából kiinduló terjedését, az említett nyelvjelződési tényezőktől támogatott megszilárdulását? A *megtart*, ill. *betart* igével kapcsolt kifejezések – ahogyan erre a Nyelvművelő kézikönyv I. kötetének *betart – megtart* szócikkében már rámutattam – két csoportra oszthatók:

A *megtart* igével kapcsolt legrégebbi példák alkotják az eredeti, első csoportot: *megtartja* (adott) szavát, ígéretét, esküjét, elhatározását, az egyezséget, a megállapodást, szokást stb.

E kifejezések közös jellemzője, hogy mintegy „belső” tárgyuk van: az ige jelentése az alanyhoz tartozó, hozzá kapcsolódó (lelki) tartalomra, töle eredő megnyilatkozásra vonatkozik, a szó eredeti, konkrét értelmében: *m e g ő r i z* valamit, *r a g a s z k o d i k* hozzá, önként vállalt kööttségként.

A másik csoportba tartozó kifejezésekben az igenek „külső” tárgya van, amely egy kívülálló, az alanytól többé-kevésbé idegen akarat, hatalmi tényező, hatóerő érvényesülését jelenti, s az ige az alannak ehhez való *a l k a l m a z k o d á s* ára, igazodására utal, a vele jelzett kööttségbe, megszabott keretekbe való beilleszkedést fejez ki, magatartásának, tevékenységének e korlátok közé fog(lal)ását jelzi. Ilyen pl.: *meg- vagy betartja az előírásokat, föltételeket, fegyelmet, rendet, rendelkezéseket, rendszabályokat, szabályt, szokást, törvényt, utasítást* stb.

Talán mesterkéltnak hat a két csoport elkülönítése, hiszen némelyik példa határesetnek tekinthető. És kevésbé rokonszenves lehet olyan javaslat a nyelvhasználat irányítására, amely – bár minden szabály-igény nélkül! – esetenként némi mérlegelést kíván. Mivel azonban a kérdéses szókapcsolatok száma nem nagy – 20–25 – a gyakorlat hamar állandósíthatja a köztudatban a két csoport igekötő-használatának ajánlott megkülönböztetését. Ezzel javulna némileg a *meg-* és a *be-* szerepmegoszlásának a *be-* elburjánzása következtében eltorzult aránya. A kettősséget támogatja ezenkívül a nyelvi hagyománymentés szempontja, amely a stílári változatosság előnyével is jár.

Kovalovszky Miklós

Politikai életünk divatos idegen szavaiból

Azt hiszem, nyugodt lélekkel elmondhatjuk, hogy politikai szövegeinknek megengedhetetlenül nagy részét meg sem érti az átlagpolgár, így aztán a közlésnek éppen a lényegbevágó célja, a megértés, azaz a közölt üzenet megragadása lesz sikertelen, tehát közlésünk nem éri el célját. Az indokolatlanul gyakran használt idegen szavak mondanéknak világosságát, szabotosságot és magyarosságát egyszerre veszélyeztetik.

Mai nyelvművelésünk a legrosszabb indulattal sem nevezhető szélsőségesen idegenszó-ellenesnek. Ha szükséges az az idegen szó, ráadásul nem túlságosan rí ki a magyar szövegkörnyezetből, szívesen látjuk. Az itt közreadott kis szöszedetünk sem azt a célt szolgálja, hogy ezeket az idegen eredetű szavakat kiküszöböljük íráskunkból és beszédünkéből, szó sincs róla. A fő cél a szövegek jobb megértése, s ennek elősegítésében sokat tehet ez a kis segédlet.

Azonban ha egészen őszinték akarunk lenni, akkor be kell vallanunk, hogy bizony van egy olyan hátsó gondolatunk is, hátha lesznek olvasóink között, akik észreveszik, hogy eddig feleslegesen használták egyik-másik idegen szót, hiszen van a fogalomra azonos jelentésű szép magyar szavunk is. Valóban: hát mennyivel mond többet a *konszenzus* a *megegyezés*-nél, illetve *megállapodás*-nál, avagy mennyivel szebb a *kompetencia* az *illetékesség*-nél, vagy a *kondíció* a *feltétel*-nél?

Így hát talán még emelkedik is valamiképpen nyelvhasználatunk színvonala, ha olva-

sóink nyitottan és jó lélekkel adják át magukat e kis jegyzet tanulmányozásának.

adaptál = átalakít, átfurmál
alternatív = kettős, vaglyagos
antedatál = előbből keltez
antidemokratikus = demokráciellenes
artikuláció = tagolás, tagolódás
degresszív = fokozatosan csökkenő
dereguláció = szabályozás megszűntetése
diszkrimináció = hátrányos különbségtétel
eszkaláció = kiterjesztés
evidencia = nyilvánvalóság, bizonyosság
fiskális = (állam)kincstári
infrastruktúra = álló- és forgóeszközök, szolgáltatások hálózata
integráldók = egységesül, összegeződik
kommunikáció = információk közlése, ill. cseréje
kompensáció = kárpótlás, kiegyenlítés
kompetencia = illetékesség
koncepció = elgondolás, alapeszme
koncesszió = bérbeadás kiaknázásra
kondíció = feltétel
konszenzus = egyetértés, megegyezés, megállapodás
konszolidáció = megerősítés, megszilárdítás
legitimáció = jogosítás, elismerés
legitim = törvényes, jogszerű
manifesztáldók = felszínre, kifejezésre jut, érvényesül
monetáris = pénzügyi

multidiszciplináris = több tudományágot átfogó

obstrukció = akadályozás
orientáldók = tájékozódik
paternalizmus = atyáskodás, atyáskodó vezetés

pluralizmus = többpártrendszer
preambulum = bevezetés, előszó
preferencia = kedvezmény, előnyben részesítés

prekoncepció = előre kialakított nézet, előítélet

prioritás = elsőbbség, elsőbbségi jog
privatizálás = magántulajdonba adás, magánosítás

projekt = terv, tervezet
protekciónizmus = az ipar támogatása védővámokkal

recesszió = visszaesés, hanyatlás
referendum = népszavazás

regionális = körzeti, területi, tájegységi
regresszió = visszafejlődés, visszaesés

regresszív = hanyatló, visszafejlődő
reorganizáció = újjászervezés, átszervezés

repatriálás = visszahonosítás
reprivatizálás = visszamagánosítás

restrikció = megszorítás, korlátozás
rezisztencia = ellenállás

sponzor = jótálló, kezes, védnök, támogató

trend = a változás tartósan érvényesülő fő iránya.

Rozsly György

Fantasztiкус ez a fantasztiкус!

Kedves rádió- és tv-riporterek, kedves nyilatkozók és interjúalanyok, majdhogynem azt mondhatnám: kedves mindnyájan! Mert lassanként az élőbeszéddel élő, elektronikus sajtó minden rendű és rangú műsorát eluralja a címben szereplő melléknév, elsősorban ha párbeszédes, illetőleg ha csoportos, de mindenképpen spontán beszélgetés jelenik meg benne. Divatszó volta, amely több mint fél évszázaddal ezelőtt már Kosztolányi is foglalkoztatta, és „Fellegjáró és elképesztő” című remek cikkekcskéjének megírására készítette, úgy látszik, napjainkban megint előtérbe került.

Mert már elég régóta, legalább két-három éve szembevetőd az a módosulás, amelyen *fantasztiкус* melléknévünk átmege; hogy tudniillik nem olyankor használjuk, illetőleg használják, amikor a szokásostól eltérő és bennünk megütöztetést keltő, különös, bizarr jelenséggel, dologgal kerülünk, kerülnek szembe. Számunkra a *fantasztiкус* *frizura*, *ruha*, amelyekkel például az értelmező szótár ezt a jelentést illusztrálja, egészen mást, inkább 'képzeltetünkre erősen ható'-t, 'ámulatba ejtő'-t sugall, ugyanazt, mint az ott a 2. jelentést bemutató *fantasztiкус* *szépség*, *terv*. De még ezentúl és ehhez képest is van benne egy olyan t ö b b l e t, mégpedig igen jelentős és igen súlyos többség, amely az értelmező szótárban legfeljebb a 2. jelentés árnyalatában található meg, de ott is csak jóval halványabban, s méghozzá ritkának és költőinek minősítve. Azonban – ha jobban megnézzük – még 'a valóságot a képzelet által megszipító, álomszerű' jelentés is legfeljebb annyiban rokon a ma lépten-nyomon hallható *fantasztiкус*-sal, hogy értékelése, bár megközelítőleg sem olyan mértékben, mint ma, de p o z i t í v, s nem a félelem, a megriadás áll benne első helyen, mint korábban.

Ma ugyanis már minden, ami *fantasztiкус*, az csodálatra és tiszteletre méltó, mégpedig nem egyszerűen úgy, ahogyan ezt az értelmező szótár az 5. jelentésben (*tűz*) minősítéssel megfogalmazza. Tehát nem csupán 'meghökkenően, meglepően nagy(mértékű)' vagy valami hasonló, de még csak nem is úgy, ahogyan az értelmező kéziszótár 3. jelentésében *biz*, *tűz* minősítéssel találjuk ('meghökkenő, elképesztő, rendkívüli'), hanem olyan, ami vagy aki szépségével, jószágával, tehetségével, teljesítményével, de igazában egész valójával elragad, lenyűgöz, ámulatba ejt bennünket. Mert most már nemcsak a dolgok, a jelenségek, az események *fantasztiкус*-ak, hanem a személyek is, a szép gölt lövő futballistától a nagyot alakító színészen keresztül a Nobel-díjas tudósig.

Jelentésváltozás? Vagy a szó hangulatának megváltozása? Persze, lehetne, de akkor ugyan miért is emelnénk szót ellene? Csak hogy itt nem ezzel, hanem a nyelv i s e m a t i z m u s egyik újabb jelenségével van dolgunk, amely mögött sajnos most is, mint máskor a könnyebb megoldásokat kereső, a finoman differenciáló helyett a mindent egybeeméső kifejezéssel is elégedett gondolati s e m a t i z m u s t kell gyanítanunk. No, ettől pedig óvakodnunk kell, hiszen káros következményeit minden napjainkból nagyon is jól ismerjük.

Annak, aki nyilvánosan és a nyilvánosság-nak beszél, nemcsak mondandóit kell alaposan átgondolnia, hanem a legmegfelelőbb, mert legáltalános nyelvi kifejezést is meg kell számukra keresnie. Nem lehet mindent az egyetlen riporton belül esetleg háromszor-négyszer is elhangzó *fantasztiкус* jelzővel jelmezni, mert ez éppen folytonos ismétlődése miatt válik érdektelenné és értéktelenné. A *pompás vagy ragyogó frizura, ruha, a csodálatos szépség, remek terv, jól irányzott gól, emlékezetes, kiváló alakítás, zseniális tudós* kifejezéseknek a jelzett szóhoz és a szituációhoz igazodó jelzői lényegesen többet mondanak, nagyobb súllyal esnek a latba, mint az igen-igen hatásosnak szánt, de már csak bombasztikus, agyonkoptatott *fantasztiкус* melléknév.

B. Lőrinczy Éva

(Elhangzott a *Tetten ért szavak* című rádióműsor január 15-i adásában. A szerk.)

Néhány nap nyomtatott és elektronikus sajtójából jegyeztem föl az itt következőket, s ne higgyék azt, hogy tanulatlan emberek megnyilatkozásaiból. Annakra nem, hogy például egyik méltán nemzetközi hírű írónk használta e kifejezéseket: *ellenreakció*, illetve *válaszreakció*. Szolgáljon mentségére – ha az –, hogy interjúban olvastam emezeket tartalmazó mondatait, de mivel tudom, hogy a beszélgetések szövegét magnetofonról írják át, és legtöbbször bemutatják az interjúalanyoknak, nincs mentség. Az ismert tény, hogy legtöbb közéleti szereplőnk diplomás, ami műveltségre utal, ámde a jogász és a közgazdász nyelvvezet nem tartozik éppen a stílus-remek közé: egyik is, másik is tele van ún. terpeszkedő kifejezésekkel, amelyek szintén szószerzők. De följegyzett példám most nem ilyeneket rögzítenek (*bevezetésre kerül, kifejezésre juttat* és hasonló), hanem olyanokat, amelyekben az egyik elem idegen szó. Mint ezek: *potenciális lehetőség* (= lehetőségszerűség), *hagyományos tradíció* (= hagyományos hagyomány), *privát magántulajdon* (= magán[tulajdon] magántulajdon), *garanciális biztonság* (= biztonságos biztonság), *szervizszolgáltatás* (= szolgáltató szolgáltatás), *investált befektetés* (= befektetett befektetés) – de legyen elég a felsorolásból!

Vajon miből adódhatnak az ilyen pleonazmusok? Sokféle okból, és szerintem mindegyik többé vagy kevésbé a nyelvlélektan körébe tartozik. Lehet az a megszólaló pusztán jóakarata, hogy ti. az olvasó vagy a hallgató biztosan megértse mondandóját. Az ismétlés ekkor is fölösleges. Mások az is fölmerülhet, hogy a tautológiával élő a műveltség, a beavatottság látszatát kívánja kelteni. Ez az igyekezet az értő közönségben inkább mosolyt fakaszt, semmint tiszteletet ébreszt. Az igazán művelt embernek nincs szüksége ilyen „bizonyítékokra”, s a magas fokon képzett szakemberek általában – sajnos mégsem mindannyian – anyanyelvükön kifogástalanul ki tudják fejezni magukat. Nem vitatható ugyan, hogy egyszer-másszor a kifejezés erősítése végett vesznek ajkukra tautológiát; ha a szándék nem rossz is, mégis hibáztatható, mert a példa ragadós, sőt ragályos. Márpedig a nagy tekintélyű szakemberek, tudósok, akár közéleti szereplők nemegyszer stílusukban, beszédmódjukban is egykettőre követőkre találnak. Ez pedig az önálló gondolkodás, a saját megfogalmazás ellen hat, végső hatásában tehát uniformizálja, szegényíti nyelvünket.

Ezért mertem e jegyzet címűl adni, hogy a szóvá tett jelenség nem az én „privát magánügyem”, egyáltalában nem is magán-, hanem közügy. Mert mi más lenne, mint nemzeti kötelesség, hogy őrkdjünk magyar anyanyelvünk tisztaságán, kifejezőerejének fejlesztésén, mégpedig azzal is, hogy a fattyúhajításokat lenyesegetjük?

Szántó Jenő

NEM A PÁRJA!

Két sajtóidézet: 1. .... július 20-tól a Sopron–Isztambul között közlekedő autóbuszjáratokon az autóbuszvezetőknél csak a b b a n a z e s e t b e n lehet menetjegyet vásárolni, a m e n n y i b e n még van szabad ülőhely. – 2. „Stessl az új szövetségi kapitány? ... Mindenesetre h a így lenne, ú g y Jenei Imre után ismét nem magyarországi szakember kapna felkérést a tiszt betöltésére.”

Ha van naivnak mondható vágyálom nyelvűművelő (kézi)könyvekben – s tegyük hozzá nyugodtan: nyelvőrökben! –, az kétségkívül ez: a főmondatbeli utalószó harmóniában (= összhangban) van a mellékmondatbeli kötőelemmel. Mindkét tagmondat általunk kiemelt darabja – szófaját tekintve – több minden lehet (s ettől még jó maradhat a mondatösszefüggés): lehet tehát kötőszó, de lehet névmás vagy határozószó is. A gyakorlat azonban mást mutat: helytelenül megválasztott utalószók és/vagy kötőelemek egész sorát erőlteti össze megfogalmazója egy-egy (legalább kétfagű) összetett mondat megalkotásakor. A nyelvvédőnek hálátlan/hálás feladata ezért az, hogy fölemelje szavát: – Így aztán semmiképp! Miként az elején közölt sajtóidézetünk kaposán is így kell tiltakoznia!

1. Az *Abban* az *esetben* és az *amennyiben* furcsamód nem illenek össze! Itt egyébként párosok vegyítésével, ún. kontaminációval állunk szemben. Elmenne – bár kétségkívül nagy jóindulatunk mellett! – az *amennyiben*, de akkor a főmondatban úgy-nak kellene lennie. (Az .... úgy lehet menetjegyet vásárolni ...-val azonban az összmondat nem valami értelmes!) A hivatalos, terpeszkedő *amennyiben* helyére a *ha* kötőszót kell tennünk, a főmondatban pedig megelégedhetünk egy rövidebb szinonimával, egy egyszónyi kötőelemmel: .... csak a k k o r lehet menetjegyet vásárolni, h a még van szabad ülőhely.”

2. Lám, a *ha* szinte vonzza a helytelenül megválasztott párját! Itt egy tudat alatti – logikai – ficcammal is találkozunk: nem párként ugyan, de felbukkan a mellékmondatban az *így*, – mért ne rimelhetne rá a főmondatban az *úgy*?! Nagyobb baj viszont, hogy az *úgy* a *ha* párja. Márpedig ezek – legalábbis ittl – kizárják egymást! Ugyanaz a feltételes összefüggés áll fön, mint előbb, ezért szinte már rutinművelet a javítás: .... h a így lenne, a k k o r ... nem magyarországi szakember kapna felkérést ...”

Holczer József

Huszárok, tündérek s mások – a 10–14 évesek ifjúsági nyelvén

A 10–14 évesek ifjúsági nyelvén rendkívül sok a sajátosan szellemes azonos utótagú összetett szó. Ezekből mutatunk be olyanokat, melyek főleg foglalkozást neveznek meg, de akad közöttük tulajdonságot, állapotot kifejező szó, sőt kifejezés is.

-buzi: *adóbuzi* 'pénzügyőr', *ecsetbuzi* 'szobafestő', *gombbuzi* 'gépirónő' (hisz az írógép – korábban gomb alakú – billentyűt veri); *irodabuzi* 'adminisztrátor', *könyvbuzi* 'könyvtáros', *vécébuzi* 'vécépucoló', *zenebuzi* 'zeneszerző'.

A szó eredete: *buzi* < *buzeráns* 'homoszexuális férfi' < *buzerál* 'fogdos, izgat; folytonosan zaklat, bosszant valakit' mindenképp pejoratív jelentésű és hangulatú (vö. ÉKsz. 165). Az effajta szóalkotás az ellentétre épít, hisz a megjelölt foglalkozások pozitív értelműek, ám az így létrehozott szóalakok használata éppen rosszálló ízűk miatt nem kívánatos.

Még fokozottabban vonatkozik ez a *-kukac* utótagú összetett szókra, melyek pedig valamivel alaposan, elmélyülten, folyamatosan foglalkozó szakmákat jelölnek. Megnevezésük ezért semmiképp sem megítélendő. Tehát:

-kukac: *agyagkukac* 'szobrász', *aktakukac* 'gépirónő', 'adminisztrátor', 'könyvelő', 'irattáros', 'bíró', *csőkukac* 'gázszelű', *irodakukac* 'adminisztrátor', 'könyvelő', *jogkukac* 'ügyvéd', 'bíró', 'jogász', *kottakukac* 'énektanár', *könyvkukac* 'könyvtáros', *laborkukac* 'kutató', *pultkukac* 'eladó', *rongykukac* 'ruha-, díszlettervező'.

-huszár: *áramhuszár*, *dróthuszár*, *fázishuszár*, *póznahuszár* 'villanyyszerelő'; *bucihuszár* 'kenyérszállító'; *csonthuszár*, *csontvázhuszár*, *sivatagi csonthuszár*, *gilisztahuszár* 'sovány férfi'; *ecsethuszár*, *létrahuszár*, *pamacshuszár* 'szobafestő'; *gyászhuszár* 'völégény'; 'siránkozó, panaszkodó'; *Isten huszára* 'pap', *légihuszár* 'repülő', *spenóthuszár* 'pénzügyőr'. Gazdag, többségében szellemes elnevezésekből álló szócsalád. A foglalkozásokat találó szakmai szavak teszik életszerűvé. A völégényre pl. jellemző a sötét ruha; ez egyúttal sejteti leányéletének 'temetését' (*gyászhuszár*), talán a nemirtkán rosszul végződő házasság 'igáját' is. A pénzügyőrök zöld ruhaszíne már régtől fogva a gúny tárgya.

-kisasszony: *ampullakisasszony* 'ápolónő', *dilibogyó-kisasszony* 'gyógyszerész', *szélvész-kisasszony* 'valaki gyors, esetleg szeszélyes'. Találé mindegyik, bár nem túl hízelgő. A nyugtató gyógyszerek közös neve (*dilibogyó*) különben régóta tért hódított a köznyelvben is.

-király: *benzinkirály*, *olajkirály* 'benzinkutas', *csókkirály* 'lányokat kedvelő fiú', *habarcskirály* 'kőműves', *kiskirály* 'van tekintélye'; *pókkirály*, *pókhaskirály* 'nagy hasú'; *szeplőkirály*, *szűnyogkirály* 'szeples'; *tökkirály* 'nagyon jó'; *WC-király* vagyok 'hasmenésem van'. Főlétően kissé prózainak, mindennapinak, kevésbé találónak látjuk a többféle fogalomkört megnevező szócsoporthoz.

-királynő: *budikirálynő* 'vécés néni', *ékszerkirálynő* 'sok ékszert hord', *szeplőkirálynő* 'szeples', *szépségkirálynő* 'csinos nő'; *WC-ki-*

rálynő vagyok 'hasmenésem van'. Megítélésünk hasonló.

-tündér: *buditündér*, *buditündérke*, *klozett-tündér*, *vécétündér* 'vécés néni'; *WC-tündér* vagyok 'hasmenésem van'; *cémtündér* 'varrónő', *dézsatündér* 'szakácsnő' (már a Dobos-féle szótárban is megtalálható; Dobos Károly: A magyar diáknyelv és szótára. Bp. 1898. 39. o.); *felmósótündér* 'takarítónő', *forgácstündér* 'esztorgályosnő', *habarcstündér* 'malteros-lány', *kávétündér*, *telefontündér* 'titkárnő'; *konyhatündér* 'szakácsnő', *kórháztündér* 'ápolónő', *krémestündér* 'cukrászlány', *Newton-tündér* 'fizikatanárnő', *pengetündér* 'tödrásznő', *trágyatündér* 'női agronómus'.

Ez utóbbi a leggazdagabb szócsalád. A *tündér* szót, mely a mesékben a jóságot, kedvességet, segítőkészséget szimbolizálja, önmagában is nagyon sokféle jelentéssel használják a tizenévesek. Ilyen szemszögből a mégoly találónak gondolt asszociációk egy részét is mindenképp sértőnek tartjuk. Egyes foglalkozásokhoz egyáltalán nem illik e kedvességet sugárzó fogalom; különösen, ha az előtag durva jelentésű és hangulatú. Néhány elnevezés viszont „cégszerűsége” folytán mégiscsak szemléletes (*cémtündér*, *forgácstündér*); mások szellemesnek, humorosnak, kedveskedőnek is tűnhetnek (pl. *kórháztündér*, *krémestündér*, *kávétündér*, *telefontündér*, *Newton-tündér*, *pengetündér*). Igaz, egyik-másikban nem lehet a nagyon is célzatos ironiát nem észrevenni.

Íme, mily kifogyhatatlanul leleményes ifjú-ságunk szóalkotási fantáziája; mily végtelenül gazdag az a különleges, jelentős hányadában vonzó szókincs, mely a 10–14 évesek beszédében is meggyökeresedett, sőt egy részének alkotói éppen ők!

Hoffmann Ottó

Vbk, bambusz, Kuba

DIÁKITAL DIÁKNYELVEN

Ami a régi deákoknak a krampampuli volt, ez a nagyon finom – sajnos, elfelejtett – ital, az a mostani fiataloknak a vörösbortólál. Ez a keverék méltó folytatója az ősi hagyománynak, hisz betölti küldetését: olcsó élvezetet nyújt. Olcsót, mert ára fogyasztóinak pénztárcájához van mérve; s élvezetet ad, mert alkoholfokával nem dönt nyomorba (azonnal) – csak később.

Az ital népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, hogy a diákok megúnná a hosszú elnevezést, elkezdtek becézni, új szóval illetni kedvenc nedűjüket.

A legelterjedtebb „megszólítás” a *vbk*, amely teljesen logikus elnevezés, hiszen az összetevők kezdőbetűit használja fel (vörösbortólál), s ezt az országot bármely vidékén, bármelyik pincér megérti. Viszont, ha valaki netalántán más kifejezéssel élne, akkor nagyon gyorsan kérdő tekintetek kereszttüzébe kerülne.

Ha egy vajdasági fiatal *bambusz*-t kérme a budapesti Kandó Kálmán Főiskolán, legfeljebb egy *lazá*-val tudják kiszolgálni, mintegy utalva annak hatására, s nem érte, hogy mit akar itt valaki evvel a trópusi eredetű növényvel. Az összefüggés nem érthető, de ez a tény Pécs környékén sem zavar senkit, mert ők is a meleg éghajlatra gondolva – kipirosodva a bortól – *Kubá*-nak keresztelték el italukat.

KOMPÓTJEGY ÉS ARIZÓNA

Ki hinné, hogy akár az utcán is találkozhatunk nyelvészkről tanuló feliratokkal, sőt olyanokkal is, amelyek a nyelv kifejezőelemeket bravúrral alkalmazzák vagy formálják!

Egy füledt nyári napon valószínűleg ilyenre lettem egy tömött budapesti villamos belső figyelemfelhívó tábláján: *A jegy nélkül vagy érvénytelen jeggyel utazók KOMPÓTjegyet fizetnek*. Elképzeltem, hogy milyen jó is lenne – mondjuk – a zsúfolt villamosról leszállva a kalauztól büntetésképpen vett jegyet hús kompótra váltani. Közben jót derültem magamban, mert – talán mondanom sem kell –, hogy a *pótjegy* elé a *kom*-ot egy tréfás kedvű utas írta kihasználva a szöveg tördelése adta lehetőséget. (Nyelvész vagy nyelvművelő ugyebár nem lehetett, mert komoly ember nem firkál, nem rongál, s főleg nem okoz értelemzavart.) E firkának mint nyelvi terméknek azonban jelentős az értéke: derűtséget szerez az utasoknak, mosolyt csal arcukra. Ha belegondolunk, ez nem is olyan mindennapi dolog! Másrészt „nyelvművészeti” élményt is nyújt: maga a felirat indulhatna akár egy nyelvi pop-art vagy no-art kiállításra is.

Hasonló élményben volt részem egy alföldi város autóforgalom elől elzárt, patinás főterén. Nemrégiben tették a tér sarkaira a kék táblákat, amelyeken sétáló figurák és egy bicikli látható; alattuk négy betű: *zóna*. Pár pillanatnyi gondolkodás után bárki rájöhet, hogy itt bizony sétáló-, biciklizőzóna kezdődik. Mindezek ellenére a *zóna* szó magában, illetve az ábrák jelentésével összeolvasva szerencsétlen megoldásnak tűnik. Egy járókelő vagy pedig egy szöveg-dzsekis fiatal az egyik tábla szövegében feloldotta a feszültséget, a *zónát* kiegészítette, s így *ARIZÓNA* lett belőle. Ez a felirat is megtetszett: távoli asszociációjával friss nyelvi élményben részesített. (E „friss nyelvi élmény” kedvéért még az *Arizona* név hosszú ó-ját is megbocsáthatjuk. A szerk.)

Most, hogy elhangzik e szám, azazhogy – stílszerűen – épp az én *glosz*-szám, magam elé képelek egy ismeretlen firkálót. Mondjuk egy rádióhallgatót, aki a téren ül egy padon – mondjuk az Arizonában – és a műsorfüzetet böngészi. Épp a Kossuth szombat adásánál, 13.40-nél tart. Kezébe veszi a tollát, és eredeti ötlettel elbővíti, hogyaszongya: *SZEXtetten ért szavak*. Kijavíthatnánk, hiszen a csapat szerkesztőtől-műsorvezetőstől alig teszi ki a 6-ot. De nem ez a lényeg, hanem hogy műve nyelvművelő-stílussteremtő. Ugyanakkor témába vág, legalábbis e témába. A jegyzetírő végül hálás; köszönete nem *TARhálás*.

Mikulás Gábor

(Csakugyan elhangzott, mégpedig a *Tetten ért szavak* című rádióműsor 1993. december 18-i adásában. A szerk.)

Mikor egy baráti társaságban megkérdeztem, ki hogy hívja a vörösbortólál, szinte röpködtek felém a nevek: *lőtyi*, *ötvenes*, *házmester*, *vadász*, *Leó*, *cibere*, *massza*...

A legérdekesebb választ mégis egy értetlenkedő fiú adta:

– Hát, hogy hívnam? Vörösbortólál.

Rácz Henriett Tünde

„(szoc e)”, avagy egy szótári minősítésről

„Jó napot, uram, forgalomellenőrzést tartunk” – állít meg a rendőr az országúton. – „Hölgyeim és uraim, hangversenyt közvetítünk a Zeneakadémia nagyterméből” – hallani a rádióból. – Professzor úr, vizsgára szeretnénk jelentkezni”, – „Szomszéd úr, átvettem a postástól a csomagját” – mondják, és még sorolhatnám a példákat az *úr* főnévnek arra a használatára, amelyről a még 1959–1962 között megjelenő A magyar nyelv értelmező szótára ezt írta: „(szoc e) A feudális és polgári társadalomban a vezető osztályhoz tartozó v. ahhoz közel álló, v. ilyennek látszó személy(ek) címeként és megszólításaként”. A „(szoc e)” minősítés azt jelenti: „a szocializmus építése előtt(i nyelvhasználatban)”. Mint-hogy minden bizonnyal a szocializmus építése után vagyunk, a mai élő nyelvhasználat és az egyébként kitűnő értelmező szótár egyes megállapításai közötti különbség jól szemlélteti a nyelv változását, hogy a társadalmi változásról ne is essék szó.

Sokszor elhangzik, sokfelé megírják, hogy mai társadalmunkból hiányzik a *középosztály*. Ez a szó is „(szoc e)”, így írt róla a szótár annak idején: „A kapitalista társadalomban és annak szóhasználatában a társadalomnak az a rétege, amely a testi munkájukból (munkások és parasztok), valamint a vagyonukból

munka nélkül élők osztálya közé esik, s amelynek tagjai ált. a szabad pályákon v. a közszolgálatban működő értelmiségiek, a tisztviselők, jobb módú kereskedők és iparosok, közép- és alsó papság, valamint a fegyveres erők tisztái állománya”.

Ha a tőzsdéről hallunk híreket, vagy éppen tőzsdézünk, megint csak „a szocializmus építése előtt(i nyelvhasználat)”-ban leledzünk. A *tőzsde* szó és a vele alkotott számos összetett és képzett szó mind ilyen minősítésű, például az *értéktőzsde*, a *tőzsdeárfolyam*, a *tőzsdehír* és a már megemlített *tőzsdéz* ige is sok más mellett. – Nem csupán a *tőzsde*, hanem a *bank* is „(szoc e)”, hiszen „Az a kereskedelmi (jellegű) vállalat, amely a tőkefeleslegüket kis kamatra összegyűjti, a hitel és fizetés közvetítését üzletszerűen szervezi és üzi; foglalkozik ezenkívül valuták, devizák, értékpapírok, nemesfémek adásvételével, értékek megőrzésével, vállalatok létesítésével”. Persze a szocializmus építése alatt is volt *bank*, ezt azonban így értelmezte a szótár a szocialista viszonyoknak lényegében megfelelően: „Állami hitelszervezet, amely a népgazdaság számára gondoskodik a tervszerű pénzforgalomról”. Ezen értelmezésnek „(új)” a jelzése. Ezek után nyilván észreveszi az olvasó is, hogy a *tőke*(felesleg) szó meg az *értékpapír*

’részevény’ főnév ugyancsak „(szoc e)”. Az is megjegyzésre érdemes, hogy az iménti jelentésleírásban a *népgazdaság* és a *tervszerű(ség)* viszont a szocializmus korszakának új szavai, s effélékből is sokat lehetne bemutatni.

Vegyünk még egy példát a napi politikai élet szóhasználatából. A *fellép* igenek az a jelentése is „(szoc e)”, amelyet így írt le a szótár: „Az ezzel járó küzdelmet is vállalva rendsz. vmely párt jelöltjeként elindul a választásokon”.

Természetesen a fenti, az értelmező szótárból kiragadott példa a társadalom változásával együtt mozduló és változó nyelvhasználatra kívánt rámutatni, nem a szótár szocialista építés iránti elkötelezettségére. Illyés Gyula versében, az Egy mondat a zsarnokságról címűben egy helyütt az áll, hogy a zsarnokság ott van „az édes szó-mámorban” is. Nos: némelykor az értelmező szótárban úgy szintén; közvetve ugyan, mint akkortájt – Illyéssel szólva – „jelenvalóan mindenenkben, ahogy rég istened sem”. Így például a *tud* igenek a ’képes valamit megtenni’ jelentését többek között ez a mondat szemlélteti: „A proletariátus tudja az országot sikeresen igazgatni.” Hogy ez a munkaszótárra hivatkozó igazgatás hova vezetett, azt a szótár nélkül is tudni lehet immár.

Büky László

Furcsa feliratok

Az egri Rákóczi utcán jártomban egy különös felirat ötlött a szemembe: SZÁRNYAS BAROMFI BOLT. Különös ez azért, mert a *baromfi* szó már magában is *házi*szárnyas-t jelent, s eszerint a kérdéses üzlet a *szárnyas házi*szárnyasok árusításával foglalkozik. Minden baromfira jellemző, hogy szárnya van, ezt tehát fölösleges külön jelzővel hangsúlyozni; a *szárnyas* jelző itt csak zavaró, nyugodtan elmaradhat. A megmaradó *baromfi bolt* név pedig – mint jelöletlen birtokos jelzős szerkezet – egybeírandó. Ezt az összetett szót kellett volna névként a bejárat fölé írni: BAROMFIBOLT. Ha a tulajdonosa fontosnak tartaná kifejezni, hogy itt nem élő, hanem *vágott* baromfiak kaphatók, akkor pedig a magyar helyesírás egyik mozgószabálya szerint a *vágott baromfi + bolt* felírása csak így volna elfogadható: VÁGOTTBAROMFI-BOLT.

Nem sokkal arrébb egy utcasarkon új büfé nyílt. A bejárata fölött ezt olvastam: CAVE BÜFÉ. Ugy gondolom, teljesen indokolatlan, hogy egy magyar városban a *káv*é szót – amely nem latin, hanem arab eredetű – ilyen latinosított alakban írják egy büfé nevében. (Egyébként ez a szó török közvetítéssel került a mi nyelvünkbe századokkal ezelőtt. Ma már alig érezzük az idegen voltát. Nincs értelme, hogy ezzel a kiagyalt *cave* szóalakkal helyettesítsék a megszokott és jó *káv*é főnevet.)

Ugyancsak Egerben találkoztam a következő felirattal: CARAVÁN CAMPING. Ebben – az idegenforgalomra való tekintettel – a *kemping* szónak angolos *camping* írását nem hibáztathatjuk, de a jelzőjének írásmódját annál inkább. A perzsa eredetű *karaván* szót ugyanis nem írhatjuk latinosan, c kezdőbetűvel. Vagy ha a névadók mégis ragaszkodnak a latinus írásmódhoz, akkor ebben a szóban a magyar *a* betűt *a*-val kellene fölcserélniük (*caravan*). A latin írás ugyanis nem ismeri az ékezetes *a* betűt, helyette az ékezet nélküli alakot (*a*) használja. Persze, nem volt szerencsés dolog egy magyarországi kempingnek ilyen, sivatagokat idéző nevet adni, hiszen a *karaván* szó fő jelentése a Magyar értelmező kéziszótár szerint: „Sivatagban tevé- v. őszvérhátán utazó kereskedők, zarándokok stb. csoportja.”

Más városokban is bőven találunk furcsa és vitatható feliratokat!

Pásztor Emil

REKLÁMMETAFORA

A tisztelt olvasó bizonyára sohasem gondolt arra, hogy az „intelligens” fogkefének három hajlata van, és azt is aligha tudta, hogy Judit haja korpás; de csak azon az oldalon, ahol hagyományos samponnal mossa.

Az ilyen százszor, ezerszer ismételt, dicsérő-kínáló reklámokat szívesen mellőznénk. De a reklámozó cégek jól tudják, hogy szövegük bosszúságunk ellenére bevésszük a tudatunkba, s adott esetben arra készíthet, hogy tegyünk egy próbát a vásárlással. Szívesebben halljuk, vagy legalábbis kevésbé bosszantanak az olyan egyre gyakrabban fölbukkanó reklámszövegek, amelyeknek jellemzője egy-egy vezérszó kettes jelentésének kiaknázása. Aki azt a bizonyos autót megveszi, *jól jár vele*. Az újfajta zsiradék *ennivalóan* finom. Az új festékanyagok a falon *jól festernek*. *Sínen* vagyunk, népszerűsíti magát egy napilap a metrókocsi oldalán. Egy másik újság reklámszövege meg azt kérdezi, *jár önnek?* S megnyugtatóan hozzáteszi: *jár önnek*. Ezek a reklámok ügyesen, többé-kevésbé szellemesen használják ki azt a lehetőséget, hogy számos nyelvi jelnek a megszokott, állandó jelentése mellett van egy „másodlagos”, átvitt értelmű közlést is kifejező képessége, s ezzel sajátos színezetet ad a szóban forgó kifejezésnek. Nem ismeretlen jelenség ez. Ezen alapul a szólások, közmondások nagy részének kifejező ereje, „hírértéke” (*Addig üsd a vasat, amíg meleg*), s művészi szintre emelve ezzel él ősidők óta a költészet, amint erre Sylvester János már a 16. században utalt.

Közele rokona ennek a jelenségnek az azonosító-összehasonlító, azaz metaforikus szóhasználat, mely szintén elsősorban a költői nyelv és stílus jellemzője, de újabban erre is rákapott a találgató reklámpír. Így válik *patyolat tisztasággá* a mosópor; mindennap *új varázslattá* a zacskós leves; *bársonnyá és selyemmé* a megfelelő krémmel kezelt bőr stb. Más kérdés, hogy a többnyire erőltetett és naiv reklámszövegeknek van-e valami közük a nyelvi jel hangulati hatást fokozó, esztétikai érzéket mozgó kifejező erejéhez, olyan sokszínű fölhasználásához, amely az adott nyelvi elemet közömbös színönimátársaitól megkülönbözteti; ahogyan azt a költői nyelvben megszoktuk és elvárjuk.

Mégis a reklámszövegek szerkesztésének ezek az újabb kísérletei bizonyos igényességről, ízlésbeli fejlődésről árulkodnak még akkor is, ha nem művészi, esztétikai, hanem üzleti szempontok vezérik; és különösképpen akkor, ha szembeállítjuk őket azokkal a (szerencsére már-már feledésbe merült) fantáziátlanul bárgyú reklámokkal, mint amilyen az egykori „Cipőt a cipőboltból!” volt.

Benkő László

A MOLDAI CSÁNGÓ GYERMEKEK

Napjainkban a nemzeti, nemzetiségi problémák előtérbe kerülése során óhatatlanul felmerül a kisebbségi kétnyelvűség, az anyanyelvi kultúra kérdése. Tanulmányozása, megértése nemcsak egyszerű „szóbaállást” jelent a törzsmagyarság részéről a kisebbséggel, hanem a „megőrzött nyelvi kincseink (újra) befogadása sorsfordító indítást is adhatna egyre sürgetőbb közös nyelvi s jellemi megújulásunkhoz” – írja Győri-Nagy Sándor a Kétnyelvű kiegyenlítődés a magyarban című tanulmányában. (Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II. Bp., 1992.)

„A 16 milliós kárpát-medencei magyarság egyharmada valamilyen más ajkú államnyelvet nyelvvel mindennapi másodnyelvként él együtt a kétnyelvűség bizonyos fokozatán. E fokozatok a ma már inkább csak látszólagos egynyelvűség, pontosabb kifejezéssel a *lapangó kétnyelvűség* fokozatától a kisebbségi régióként is nemzedékeként eltérő jegyekkel létesült *kisebbségi kétnyelvűség* változatain át az államnyelvi egynyelvűsödés felé tartó vagy éppen már az államnyelvi egynyelvűsödöttség állapotába jutott, legfeljebb *látens-kétnyelvűség* fokozatáig széles skálán szóródnak” – állapítja meg a tanulmány szerzője.

Ebben a kontextusban megkerülhetetlenül felvetődik a kérdés: beszélhetünk-e a moldvai csángó gyermekek kétnyelvűségéről?

A kérdés megválaszolásának dilemmája elsősorban sajátos kisebbségi helyzetükből fakad.

Legelőször, a moldvai magyarokról szólva, Zöld Péter írta le a *csángómagyar* kifejezést. „A román és magyar nyelvet egyenlő képpen értik: tsak az, hogy a Magyart tisztán, de selypen ejtik... Ezek a csángó Magyar nevű Székelyek a Moldva és Szeret vize mellett a Bakovi Püspökhöz valónak tartozandók: a Tatros melyékiek pedig a Milkoviához.” (Zöld Péter, csikdelnei plébános, 1780).

Jelenlétükről már a XV., XVI. századi moldvai oklevelek szólnak, de már Radu Rosetti román történész is rájött, hogy a legtöbb régi magyar település Moldvában az önálló moldvai fejedelemség alapítása előtti időkre megy vissza.

Ma a legtöbben azt tartják, hogy a legkorábbi magyar telepések előrsi és határőrségi megbízatással kerültek Moldvába a XII. században.

A moldvai magyarság az egyetlen jelentősebb lélekszámú magyar népcsoport, amely több mint 600 éve, az önálló moldvai fejedelemség megalapítása óta, végleg kiszakadt a magyar állam fennhatósága alól. Bár telepeik száma a történelem folyamán tovább növekedett (a XV. század közepétől huszita menekültekkel, székely kivándorlókkal, menekültekkel), a XVII. század első felétől (1622) a hitterjesztés Szent Kongregációja lengyel püspökök irányítása alá rendelte őket, közéjük pedig idegen papokat, leginkább római ferencesekeket küldött, akik nem ismerték híveik anyanyelvét.

Anyanyelvük gyakorlását még inkább megnehezítette I.N. Camilli iasi-i püspök parancsa (1884), miszerint a templomokban csak románul tarthatják a szertartásokat. A legszomorúbb az, hogy még ma is e parancs legkövetkezetesebb végrehajtói a saját vérükből származó „páterek”, akiknek nevelését a hatalom teljesen a nacionalista ideológia és politikai szolgálatába állította.

1946 után úgy tűnt, hogy a moldvai magyarság sorsa javulni fog. Vidékünkön 100-nál több anyanyelvű iskola és tanítóképző létesült. Nyelvük, népi kultúrájuk értékeinek feltárására a legkiválóbb erdélyi magyar tudósok, szakemberek vállalkoztak. Óriási gyűjtőmunka vette kezdetét. Ez sajnos nem tartott tovább egy évtizednél. 1955-ben a magyar nyelvű oktatást az iskolákban megszüntették. Legtovább (1960-ig) Lészpeden működött magyar iskola.

Három évtizeddel ezelőtt tehát a moldvai csángó falvakban teljesen megszakadt az anyanyelvi oktatás. Újbóli bevezetésének bár meglehetősen a minimális lehetőségei, minisztériumi rendelkezés biztosítja a román tanítvány iskolákban a nemzetiségek anyanyelvének oktatását, gyakorlatba ültetéséhez nemcsak az iskolák szellemi, személyi feltételei hiányoznak, hanem a helyi vezetők, papok ellenpropagandája miatt az évszázadokon át megfélemlített, önazonosságukat csak római katolikus hitükben megtartó moldvai csángómagyarok ellenkezésével is számolni kell. Már az is óriási bátorságnak számít, ha a VII. osztályos gyermekeiket 1990-től erdélyi iskolákba küldik anyanyelvükön tanulni.

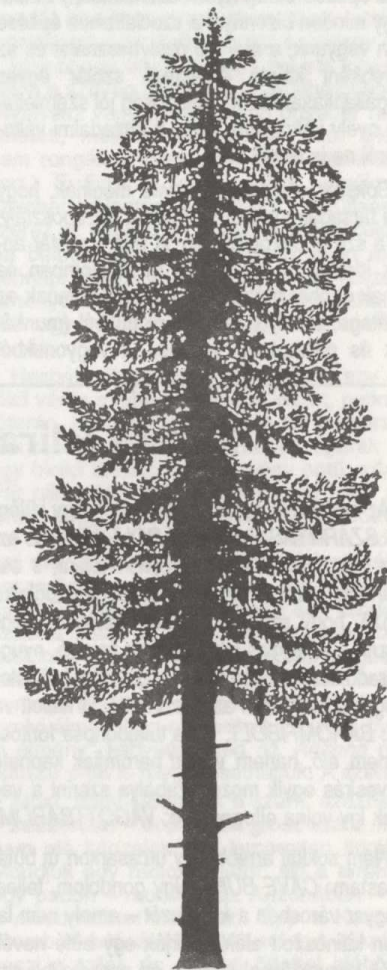
A moldvai magyarok anyanyelvi iskolák, anyanyelvi egyházi szertartás hiányában mindmáig a szóbeliség állapotában élnek, beszélt anyanyelvükön írni, olvasni nem tudnak, s ami még ennél is súlyosabb, a számos szociológiai, szociálpszichológiai tényezővel terhes kisebbségi kétnyelvűségi létük nemcsak épségében, de fennmaradásában is a minimálisra csökkentette az anyanyelv esélyeit.

A gyermekeknek nincs stabil anyanyelvi példaképük, amelyet követhetnének. A szülők többségükben beletörődve abba, hogy a tanítási nyelv román, a családban is azon igyekeznek, hogy román nyelven beszéljenek. Ezáltal beszélt anyanyelvük (a magyar nyelv archaikus állapotát megőrző moldvai csángó nyelvjárás) és a hivatalos államnyelv moldvai változatának kölcsönös egymásra hatása egy sajátos keveréknyelvet eredményezett. Így a gyermekek sem anyanyelvükön, sem román nyelven nem tanulhatnak meg helyesen beszélni. Keveréknyelvűségüknek nemcsak olyan jegyei mutatkoznak, mint a magyar kifejezés idegennel való helyettesítése, pl. „Menek terinvel haza”; „Menek vonatval haza” helyett, hanem a nyelvi érzék gyöngülése folytán az idegenszerűség az egész mondatot, a ragozást, a szórendet is kikezdté, nem beszélve nagyon sok esetben a teljes nyelvcsereéről.

Szemléltetésül álljon itt Gábor Felicia lujzikalagori VIII-os kislány egy év magyar nyelv-tanulás után írt fogalmazása:

„Már egy éve, hogy Lujzi-Kalagorba tanultam, amikor egy híret haltunk egy néni, hogy aki akar magyarul tanolni, az eljöhet Csikszederába. Csiki városról még halltam. Halltam azt, hogy ott magyarul beszélnek, és magyar iskolák vannak. Mivel többször gondoltam, hogy honnan tudunk mi magyarul

(ezetleg csángoul), megkérdeztem nagytatát és megmontam, amit halottam. Megkérdeztem, hogy elmehetek-e Csikba magyarul tanolni. Nagytatám azt felelte, hogy az ő ősei is magyarul beszéltek, és szeretné, hogy én is megtanuljak magyarul, mert a magyar szó a mi anyanyelvünk. Így a szüleim elhatározták, hogy magyarul tanoljak... Először idegennek tetszett ez a város, de az itteni emberek örömmel és lelki melegséggel fogadtak. Összebarátkoztam a szobatársaimmal. Ők is csángó falukból jöttek, hogy megtanulják az anyanyelvüket. Most már megtanultunk írni, rendesen beszélni, olvasni. Szüleim büszkék,

hogy legalább egy a tíz gyerekeikből megtanult rendesen magyarul. Köszönöm a jó Istennek és azoknak, akik értünk törekednek, hogy mi jól érezzük itt magunkat.” (1991. május 16.)

Nem tartottam etikusnak ennek a különben nagyon tehetséges, verseket is írogató, jelenleg XI-es kislánynak a dolgozatát ez alkalommal sem helyesírási, sem nyelvészeti szempontból elemezni. Úgy véltem, hogy a bemutatott nyelvi tények önmagukért beszélnek.

Visszatérve tehát a felvetett kérdésre, a moldvai csángó gyermekek az államnyelvi egynyelvűsödés folyamatának utolsó, legjobb esetben a látens kétnyelvűség fokozatán helyezkednek el.

Keveréknyelvűségük miatt az iskolákban a tanítási nyelvet, a román irodalmi nyelvet nem

KÉTNYELVŰSÉGE

értik. Mechanikus memorizálásra kényszerülve tartós ismereteket nagyon kevesen szereznek, logikus gondolkodásuk nem fejlődik, sok esetben ellenszenv, sőt fobia keletkezik bennük a tanulás iránt. Ezzel is magyarázható megítélésem szerint az Erdélyben és Magyarországon tanuló csángó gyermekek alacsony előképzettsége, a nem hozzáértő irányítás miatti neurotizálódása.

Az utolsó órában elindított erdélyi anyanyelvi nevelésük megfelelő élethelyzet megteremtését, sok-sok türelmet, érzelmi kötődés kialakítását igényelte, olyan pedagógusokat, akik a gyermekek lappangó kétnyelvűségére támaszkodva az anyanyelvet nem mint idegen nyelvet tanították, hanem e két nyelv ismeretében a szembevető különbségek tudatosításával, valamint a pozitív transzfer minden lehetőségének felhasználásával fokozatosan csökkentették a két nyelv egymásra káros interferenciáját, ezáltal helyes nyelvhasználatra ösztönözve őket.

1990. szeptember 15-től tanítok VII., VIII-os moldvai csángó gyermekeket a csíkszeredai József Attila Általános Iskolában. Pszichopedagógiai, valamint anyagi megfontolásból (a családtól, a megszokott környezettől való elszakadás traumájának csökkentése, továbbá a segélyősztöndíjak miatt) döntöttünk így.

Megfelelő segédanyagok, szakirodalom hiányában ösztönösen a kontrasztív grammatikára alapoztam. Tanítványaimmal a román nyelv grammatikájának ismeretében, a nyelvi jelenségek összehasonlításával és szembeállításával együtt próbáltuk felfedezni anyanyelvünk jellegzetességeit, neveztük meg a nyelvi jelenségeket. Nagy hangsúlyt helyeztem a beszédhallás fejlesztésére, a hangképzésbeli különbségekre (például az ajakkerekítéses *ö, ü* és az ajakrészes román nyelvi *â, î* szembeállítására), a helyes kiejtésre, a hosszú és rövid hangok éles megkülönböztetésére. A magánhangzók hangrendjének és illeszkedésének, valamint a mássalhangzók alkalmazkodásának tanításakor a moldvai csángó nyelvjárásból indultam ki, hogy a gyermekek maguk fedezhessék fel a nyelv fejlődését és viszonylagos állandóságát, jöjhessenek rá arra, hogy miért nem alakult ki nyelvükben például a teljes hasonulás.

A helyesírási szabályok tanítása helyett a helyesírási alapelvekre alapoztam.

A nálunk érvényben lévő tanterv alapján tanítottam ugyan a nyelvtant, de a problémát okozó nyelvi jelenségeknek megfelelően átrendezve, súlypontoszva. A kiinduló alapot mindig az határozta meg, hogy az adott jelenséget a román vagy a magyar nyelvben szemléltethetem-e jobban.

Sohasem tettem értékbeli különbséget a két nyelv között. Tanítványaimban azt próbáltam tudatosítani, hogy a nemzeti méltóság visszaszerzése, a toleranciával párosuló önmegőrzés nem mások kirekesztését, hanem önazonosságunk megőrzését jelenti, hogy ezáltal József Attilát parafrázálva, az emberiséghez éppen nemzetiségi mivoltunkkal tartozunk.

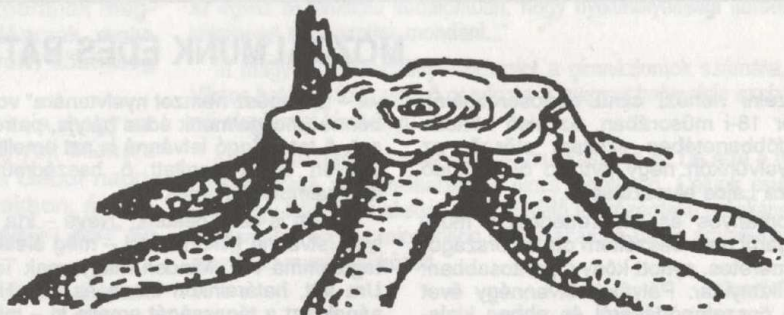
Borbáth Erzsébet

Csoóri Sándor és Sütő András mondja anyanyelvünkről

Amikor újságíróként egy-egy jeles íróval, költővel, nyelvünk nagy művészeivel beszélgetek, olykor a nyelv művelő is megszólal bennem, és az interjúalanytól egyebek mellett ezt kérdezem: mit jelent Önnek az anyanyelv?

Nem is olyan rég kérdeztem ezt a kortárs magyar irodalom – a fenti címben megjelölt – két jelesétől, akik amellet, hogy verbeli mesterei a szófűzésnek, a Magyarok Világszövetségének előjárói is: Csoóri az elnök, Sütő a díszelnök.

Az Édes Anyanyelvünk egyik régebbi számában olvastam, hogy a magyar nyelvi versenyeken ők ketten a legtöbbször idézett élő szerzők. Ezt is szem előtt tartva, valamint a Nyelvédesanyánk című kötet majdani kibővítésére gondolva, az elkallódástól való megmentést érdemlő vallomásokat szeretném biztonságos helyre juttatni az Édes Anyanyelvünk segítségével.

A Csíkszeredában megjelenő Hargita Népe című napilapban napvilágot látott interjúmból adom közre az alábbiakban a két író válaszát. A kérdés tehát így szólt: mit jelent az Ön számára az anyanyelv?

Csoóri Sándor. – Erről a dologról csak szemérmesen tudok beszélni, s ráadásul pályafutásom alatt most vagyok először olyan helyzetben, hogy előszóban kell erről nyilatkoznom. Számomra anyanyelvem mindent jelent, ami életemhez, létemhez hozzátartozik. Nemcsak általa táru fel előttem a világ, hanem az emberi kapcsolatokat is gazdagítja, és ő maga a történelmünk is. Vannak szavaink, amelyek korszakokat élesztenek fel. Például, ha azt hallom vagy olvasom: dali pár pisztolyom – a kuruckor, Rákóczi, Esze Tamás vagy mások, illetve egyebek idéződnek fel. Vagy ha azt halom: bársonyon futnak percek – József Attila életére gondolok. Az anyaszó csaknem mindent felidéz, amit eszmélésem óta érzelmileg óhajtatásim közben megértem.

Anyanyelvemben benne van a feszültség, a dráma, ami a magyarság

életében lezajlott. Anyanyelvem jelentette és jelenti a költészetet, adott és ad lehetőséget a képzettársításokra, a költői stílusok kialakulására a kezdetektől a szürrealista irányzatokig. Anyanyelvem nemcsak szavaink összessége, hanem az emberi lét értelmezhetőségének lehetősége is. Írás közben ha szenved is az ember, ha egy jó mondatot meg tud fogalmazni, boldogan áll fel az asztaltól. A teremtés izgalmait a nyelvben éltem át, odaköt a történelemhez, a saját tudatomhoz, sejtelmeimhez. Filozófiai értelemben is anyanyelvem a legfontosabb esélyem és adottságom.

Sütő András. – Az anyanyelv? Csak ismétlem magam, azt mondván: az anyanyelvünk a hazánk is, Illyés Gyulával szólva: Haza a magasban. Hozzávaló ragaszkodásunk nem öncélú, nem holmi nacionalizmus, hanem adott közösségi – és nyilván egyéni – létünk tudomásulvétele. Hogy magyar

vagyok: lehet választás dolga is, amit ugyancsak tiszteletben kell tartania mindenkinek. De nemcsak a választás joga, hanem az elrendeltség állapotából adódó kötelesség is, mélyen és természetesen emberi. Így tehát ha beleszületünk egy nyelvbe, ez az eleve elrendeltségnek egyik változata, része, sajátossága. Ezt ugyanolyan tisztelet illeti meg, mint minden egyebet, ami az ember jogait alkotja. Ennek egyike: a másság kötelező elismerése.

Higgyünk abban, bár később jön el az ideje, hogy egyszer elmúlik a paranoioid nacionalizmus garázdálkodásának korszaka is. Hinnünk kell abban a társadalomban, amelynek rendőrei, pszichiátriai a másság ellen lázadó paranoiákat akár egy sértő szóért is helyben lefűlelik, kényszerzubbonyt vetnek rájuk és elmekórtani intézetekbe szállítják őket, avagy járványkórházakba, mint a leprásokat, kolerásokat és nemi betegeket. Azért kell ebben hinnünk, mert valószínű, hogy másként nehéz lesz megérnünk a paranoioid nacionalizmus kimúlásának idejét.

Komoróczy György

Kedves Hallgatóink! A rádió és a televízió esti híradásai október 11-én tudatták: az Édes anyanyelvünk adásainak szerkesztője és vezetője, Lőrincze Lajos azon a napon, délután csendesen átálmodta magát egy másik világba. Elhunytát meggyászoltuk, és fájjaljuk ma is mindnyájan, akik az ország határain innen és túl négy évtizeden át minden vasárnap vagy az ismétlésekkor vártuk és hallgattuk szavait – Kosztolányival szólva – anyanyelvünk édességéről és végtelenségéről.

Hogy mi volt a titka, amivel meghódította hallgatóit, arra nem lehet egyetlen szóval felelni, de sokat mond Lőrincze Lajosról, hogy leginkább „tanár úr”-nak szólította és említtette mindenki. Az volt ugyanis: egy egész népnek nagy hatású nevelője.

Az az igény és annak elkötelezett vállalása, hogy a rádió vegyen részt a magyarság anyanyelvi műveltségének pallérozásában, olyan régi, mint maga a magyar rádiózás: a harmincas-negyvenes években leginkább Halász Gyula buzgólkodott ennek az ügynek az érdekében. Az „Édes anyanyelvünk” cím is tőle származik. Az, hogy bizonyos ideig tartó abamaradás után az 1950-es évek elején (Ko-

dálytól is szorgalmazva) ez a műsor újra megindulhatott, az a magyar rádió érdeme, de hogy hosszú éveken át máig tartó sikorsorozat lett belőle, az már Lőrincze tanár úrnak, egyrészt az ő belülről, a szívéből jövő nevelői tapintatának, másrészt lenyűgöző tudásának volt köszönhető.

Amikor a háború után a nyelvművelést újrakezdtek, nem kis bizalmatlanság fogadta törekvéseinket: még erősen élt a közönségben az akkor még közeli múlt, a sok szigorú, tiltó szabály emléke. Nem utolsósorban Lőrincze Lajosnak volt köszönhető, hogy ez a légkör fokozatosan fölengedett, mert mindenki megérezte, hogy a nyelvi hibákat, botlásokat javító tudós közülük való, s hogy a javukat akarja, amikor szebb, jobb, kifejezőbb szavakat, fordulatokat ajánl az elkopotott elemek, a körülményeskedő kifejezések, a sántikáló mondatok helyett. Lőrincze tanár úr hitte és vallotta, hogy a nyelvművelés nem magáért a nyelvért van, hanem az emberért, az emberi gondolatcsere tökéletesítéséért. A jó példák sokaságával buzdító, nem pedig a sok hiba felvonultatásával elkésérítő módszerével egyrészt megnyugtatta, másrészt magával ragad-

ta közönségünket, egyre több híve lett a nyelv-ápolás tőle képviselt módjának; ahogyan ő nevezte: az emberközpontú nyelvművelésnek. Óriási szerencse, hogy a magyar nyelv ügyét hosszú évtizedeken át leginkább Lőrincze tanár úr képviselte – meggyőzően és hitelesen.

A rádiós „ötpercek” műfaját Lőrincze Lajos alakította ki, és tette páratlanul népszerűvé.

A világosan szóló tudás művésze úgy adott meg neki, hogy mindenki érezhette: könnyednek tűnő mondatai mögött hitelt érdemlő, mély tudás, sok önálló kutatás van.

A Magyar Rádió azzal, hogy az Édes anyanyelvünk adásait ugyanúgy megtartja állandó műsorának, mint eddig volt, eleget kíván tenni saját hagyománya iránti kötelezettségének is, és emléket óhajt állítani Lőrincze Lajosnak is. Kérjük Önöket, tisztelt hallgatóink, hogy tölünk, akik ezentúl szólunk a nyelvművelő ötpercekben, ne vonják meg támogatásukat.

Bp., 1993. nov. 22.

Fábián Pál

*1994. január 2-án ezzel az adással indult újból útjára – immár Lőrincze Lajos nélkül, de az ő szellemében – a rádió közkezdelt „Édes anyanyelvünk” sorozata. A szerk.

„MOZGALMUNK ÉDES BÁTYJA”

Beszélni nehéz! című rádiósorozatunk október 18-i műsorában, az első híradás friss döbbenetében szóltam először az anyanyelvünkön négy évtized óta őrködő Lőrincze Lajos elvesztéséről.

Tudományos és ismeretterjesztő munkásságáról nem beszéltem ott: ez országosan ismeretes, nyitott könyv; pontosabban: nyitott könyvtár. Pályáink ötvennégy évet átölölő összefonódásáról és ebben kialakult személyes kapcsolatunkról sem ejtettem szót: ennek egy része magánügy, másik része tudománytörténet. – Azt azonban mindenképp fel kellett idéznem: mit köszönhetünk, mit köszönhetnek mozgalmaink az ő személyes segítségének.

Beszélni nehéz! című könyvében Péchy Blanka leírta: hogyan vergődött a közöny és értetlenség hálójában, az ötvenes évek második felében, azzal a törekvéssel, hogy alapítványt tessen a szép magyar beszéd ápolására, az értő és értető magyar szóhadjárására. Politikusok és akadémikusok sikertelen ostromlása után jutott el Lőrincze Lajoshoz, aki készséggel és sikerrel segített a gondolatot – s a felajánlott alapító összeget – a minisztériummal elfogadtatni. És attól kezdve ott volt minden fontos lépésnél. Részt vállalt az induló Kazinczy-versenyek bírálóbizottságában; de a Beszélni nehéz! rádióműsor útjának egyengetésében, s még előtte, a szakmán kívül öntevékenykedő művésznőnek a nyelvészekkel való kapcsolatteremtésében is. Azt vallotta: egy ügyet szolgálunk; s minél többen és többféleképpen, annál nagyobb sikerrel.

November negyedikén, a Farkasréten, a búcsúzó százak közt körvezetők és szakkörösök soraiból is ott voltak sokan. S róla szóltak a levelek, Mosonmagyaróvártól Békéscsabáig, Csurgótól Balassagyarmatig, Zalalövőtól Sátoraljaújhelyig. Nem véletlenül, hiszen ő – nyíregyházi körvezetőnk, Durucz Istvánné szavaival szól-

va – „az egész nemzet nyelvtanára” volt, s benne „mozgalmunk édes bátyja, patrónusa”. A tatai Bagó Istvánné is azt emelte ki: „milyen sokat segített ő beszédművelő mozgalmunk ügyének”.

S nem is csak nekünk! „Neve – írta Gulácsy Istvánné Mikóháza – még életében fogalommal vált. Minden magyarnak Tanár Úra lett, határainkon innen és túl”. Hatásának ezt a tágasságát emelte ki – mint a kisújszállási Pintér István levelében olvasuk – Bánffy György is, aki az Anyanyelv-ápolók Szövetségének helyi tagozatában, vendéglőadóként, „mögé szavakkal emlékezett meg Lőrincze Lajos munkásságáról, külön hangsúlyozva, hogy amit ő a külföldön élő magyarokért tett, az nemcsak kulturális, hanem politikai értelemben is tett volt”. Igazolja szavait a vajdasági Óbecséről Varnyú Ilona szakkörvezetőnk, ezzel a mondatával: „Emlékét megőrizzük, nyelvművelő elveit megtartjuk, anyanyelvünket ápoljuk, hogy megmaradhassunk őseink földjén azoknak, akik vagyunk: magyaroknak”.

Emberi példáját is követendőnek látják sokan. Győről Horváth Antalné így említi őt: „megértő bölcsességgel tudott nyilatkozni az övétől eltérő véleményekről is”. A szentistváni Szűcsné Antal Irén portréfilmjére utal így: „Őszintén csodálunk egyszerűségét, a szülőföldhöz való igaz kötődését”. Podráczky Tamásné, győri óvónői szakkörünk vezetője utolsó könyvének címevel jellemzi hatását: „amit Lőrincze tanár úrtól tanultunk és továbbítottunk, attól valóban »megnő az ember szíve«”. Szimbolikus megfogalmazásával is valós értékű a karcagi Nagy Sándorné ez a felkiáltása: „Ő is azon emberek közé tartozott, akiknek nem volna szabad meghalni!”

Nem szabad, és nem is fog. A kiskunmajsai Györfy Imrénével szólva: „Ő már állandóan jelen lesz valamennyiünk nyelvművelő munkájában”. Így tekint rá Ajkán

Révészné Egri Dóra is: „együttérzünk mindazokkal, akik Péchy Blanka művésznőhöz hasonlóan továbbra is velünk levőnek tekintik; hiszen segítő kezük nyomát őrzi nyelvi kultúrának minden fóruma, mozgalmunk”. A miskolci Herman Ottó gimnázium szakkörösői az első híradást hallva elhelyezték gyászszalaggal átkötött képét a szaktanteremben. A budapesti Radnai szakközépiskolában alkalmi kiállítást rendeztek Lőrincze Lajos emlékére. A 12. számú szakmunkásképzőből így írnak: „Emléklül felidézünk a körben az Édes Anyanyelvünkben a Kórházi jegyzetek névelőjét, és magnószalagról néhány rádióbeli jegyzetét”. A kisújszállási 625. számú szakmunkásképzőben együtt emlékeztek meg róla és Péchy Blankáról; és egyhangú döntéssel vették fel ezt a nevet: „Lőrincze Lajos Beszélni nehéz! kör”. – Igazul mondta róla a gyászszertartást végző Hegedűs Lóránt püspök: „Halála után is szól hozzánk”. Azért is persze, amire a kazincbarcikai egészségügyisek utalnak: mert műsorait megőrizte az utókornak a rádió hangarchívuma; de főleg azért, mert tanítása és szelleme beleivódott a közgondolkodásba, része immár anyanyelv szemléletünknek.

Egyetlen személyben sosem tudjuk pótolni sem Péchy Blankát, sem Lőrincze Lajos. Sokunk akarata, összefogása kell ahhoz, hogy az általuk áldozatos képviselt ügy tovább haladjon, mindannyiunk érdekében. „Édes bátyánk” emléke – mint alapítónké is – nyelvművelésünk történetéből kitörölhetetlen; de úgy érzem: lelkiükből is. Akkor őrizzük igazán, ha nélküle is az ő szeretetével, lelkesedésével, kitartásával igyekszünk gondozni, ápolni azt az esz-közt, amelyik társadalmunk tagjait összefogja, népünket egyben tartja; s úgy köti a nagy világhoz, hogy kijelöli benne a maga sajátos helyét is.

Deme László

Szarvas Gáborra

Egy ókori mondás szerint háborúban hallgatnak a mûzsák. A Szarvas Gábor nyelvmûvelő napok rendezvényei már harmadszor igyekeznek ezt a mondást megcáfolni. Hisz a jugoszláviai Adán a háború kitörése óta is minden év őszen megszervezik ezt a rangos eseménysorozatot. Ily módon emlékeznek a község nagy szülöttjére, Szarvas Gáborra, a nyelvmûvelés jeles alakjára, a Magyar Nyelvőr első szerkesztőjére. A nyelvmûvelő napok rendezvényei kitűnő alkalmat nyújtanak arra is, hogy a vajdasági magyarok kifejezzék ragaszkodásukat anyanyelvükhöz, a magyar kultúrához.

Szép hagyománya a Szarvas Gábor napoknak az is, hogy a háromnapos rendezvény első két napja a diákoké. Október 7-én zajlott le a középiskolások szépkiemelési versenye Molnár Csikós László zsűrielnök irányításával. 8-án pedig vajdasági általános iskolások mérték össze e sorok írójának vezetésével anyanyelvi tudásukat: ki mennyire ismeri a magyar nyelv szókincsét, szólásait, közmondásait, a helyesírás szabályait.

A második nap estéjén Csoóri Sándor, a Magyarok Világszövetségének elnöke tartott hangulatos író-olvasó találkozót, amelynek házigazdája Dudás Károly vajdasági író volt. A harmadik nap délelőttjén Szarvas Gábor szobrának megkoszorúzása után kezdődött a tudományos ülésszak, melynek központi témája a nyelvi kultúra és a nyelvi közösség volt.

A beszámoló krónikásának még arról kell írnia, hogy az adai szervezők a már említett nehéz körülmények ellenére kiválóan rendezték meg az 1993. évi Szarvas Gábor napokat, s bízunk abban, hogy az elkövetkező években, évtizedekben sok hasonló sikeres eseménysorozatban lesz részünk.

Szűts László

a 110 éve született Nagy J. Bélára

„Törődjünk nyelvünkkel!” Ezt az egyszerű és tömör felszólítást hagyta ránk örökül az a nyelvész, tanár, nyelvmûvelő, akire most emlékezünk. Egy ideig szerkesztője volt a *Magyarosan* című folyóiratnak, eredményesen szolgálta a tanárképzést módszertani előadásaival a budapesti Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság munkatársaként.

Nagy J. Béla időtálló gondolatokat fogalmazott meg a „helyes magyarság” megítélésével kapcsolatban. A nyelvhelyesség három területét különítette el: a helyes kiejtést, a helyesírást, a kifejezőmód helyességét. „A magyar nyelv tanárának értenie kell ezekhez a kérdésekhez – írja –, csak hogy ennek a hozzáértésnek nagy ára van. Először is kedvező körülmények szükségesek hozzá, olyan külső körülmények, amelyeket csak a véletlen, a sors kedvezése adhat meg, ha egyáltalában megad... Jó magyar beszédet kell hallanunk gyermekkorunkban, hogy szert tehessünk a nyelvhelyességi kérdésekhez való hozzáértésnek mulhatatlanul szükséges alapjára, a jó nyelvérzékre. De a jó nyelvérzék magában vége még korántsem elegendő. Ez csak a kiindulópont... Mennyit kell tanulni, míg nyelvhelyességi szakértő lehet belőlünk. Milyen jól kell ismernünk a régi magyar nyelvet, a népi nyelvet, mégpedig nemcsak a magunk vidékének nyelvjárását, hanem más vidékéket is, mennyit kell forgatnunk nagy íróinknak, nyelvünk művészeinek munkáit, milyen jártasnak kell lennünk a nyelvhelyességi szakirodalomban, sőt általában az egész nyelvészeti irodalomban, hogy nyelvhelyességi kérdésekben véleményt merhessünk mondani...”

Írt magyar nyelvtankönyv-sorozatot a gimnáziumok számára, Tolnai Vilmos halála (1937) után ő gondozta *A magyar helyesírás szabályai* című akadémiai kiadványt.

Külön méltatást érdemelne tanári munkássága is. De erre e rövid, fi-gyelemfelkeltő megemlékezésben nincs lehetőség. Célunk csupán az volt, hogy felidéz-zük alakját, mert időtálló és közérdekű munkásságával kiérdemelte, hogy a mindenkor utókor számon tartsa anyanyelvünk ki-emelkedő munkásai között.

Graf Rezső

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

APRÓHIRDETÉS

Akármilyen *menyei* is ez a kis *menyasszony*, ezt a szót rövid *ny*-nyel (egy *ny*-nyel) kell írni. Mert nem a *meny* 'égbolt', hanem a *meny* 'fiam felesége' főnév szerepel benne. A másik két hiba (az *utoljára* hosszú *ó*-val és a hibás egyeztetés) még ennyi magyarázatot sem kíván. Inkább azt kellene megmagyarázni, hogyan jelenhetett meg egy ilyen pompás rajz ilyen gyatra helyesírású kísézőszöveggel. Vagy szándékos az egész, à la James Fülöp? Akkor is rombolja az olvasók helyesírási érzékét! (A Mai Nap múlt évi november 14-i számában észlelte, majd szokásos zsörtölődéseivel körtette: K. G.)

TELJESÍTÉS

ÁFA kulcs: 6%
SZTJ szám: 181120

Településtudásági tevékenység

Szolgáltatás megnevezése	Tevékenységi kód				Mérték-egység	Mennyiség
Lakossági szívatás	1	1	0	1		
Udvari ürögörök ürítése	1	1	0	2		

A Csongrád Megyei Településtudásági Vállalat nyomtatványán a szolgáltatás megnevezése: Lakossági szívatás, fizetendő díj ÁFA-val 561 Ft. Végre egy cég, amely nem csak úgy alattomban „szívat”, hanem még ÁFA-s számlát is ad róla! Persze az „udvari ürögörök ürítése” rovatcím sem rossz. Nyilvánvalóan UFÓ-k leszállóhelyét teszik rendbe ilyen címen. (Találta: B.G.)

Egy sikeres táborról

Az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Szervezetének első tábora a folytatásra érdemes események sorát gyarapítja. Az 1993. július 6–9. között Csongrádon lebonyolított rendezvény érdekessége, hogy ez volt az első önálló táborunk. A Magyarországon különböző településeiről, a Vajdaságból és Erdélyből érkezett fiatalok szövetségünk helyi, területi csoportjainak képviselőiként kaptak meghívást, hogy a Csongrádon látottak-hallottak segítségével hatékonyabban munkálkodhassanak anyanyelvünk érdekében. A meghívott vendégek is ehhez a célhoz igazítottak mondandójukat.

Deme László a Szózat értelmezésének és hangsúlyozásának néhány fontos kérdéséről szolt; Wacha Imre a kommunikációs gátak számos tényezőjéről beszélt. A délutáni Ópusztaszeren a Nemzeti Parkban töltöttük. Az este lezajlott tapasztalatsere célja az volt, hogy minden táborozó bemutathassa iskolája, nyelvpoló szervezete munkáját, egyben ötleteket adjon a jelenlétüknek.

A 9-én megtartott fórumon mindenki elmondhatta véleményét az eltelt néhány napban törtétekről. A szakmailag hasznos, jó hangulatú rendezvény egyetlen „bűnéül” azt rótták fel a megszólalók, hogy: rövid volt. Ezen talán segíthetünk jövőre a most is kitűnő házigazdának bizonyult csongrádiak segítségével.

Kerekes Barnabás

Anyanyelvi tábor Fehérgyarmaton

A fehérgyarmati anyanyelvi tábort 1984-ben hozta létre a Magatartás- és Beszédkultúra Bizottság nyíregyházi csoportja a tiszai és a tiszántúli megyék általános és középiskolai nevelői részére. 1989 nyaráig évente összejött 22–24 tanár ezekre az 5–6 napig tartó beszélgetésekre. Azután három évi szünet következett.

Az Anyanyelvpolók Szövetségének nyíregyházi csoportja rendezte meg július 5–9-ig újra a fehérgyarmati tábort.

A tábor tartalmi munkája ott folytatódott, ahol 1989 nyarán abamaradt. A résztvevők előadásokat hallgattak meg a nyelvtudomány köréből, a tudományos ismeretek megtanításának módszereiről, továbbá a magyartanár órán kívüli tevékenységeiről. A bibliafordítások nyelvi hatása, a diáknyelv, a szóképek, az emberi és a nyelvi magatartás, a tanári beszéd felelőssége, napjaink nyelvművelő irodalma, a nyelvi játékok, a „Beszélni nehéz” körök tevékenysége, a tanár és diák felkészítő munkája, illetve felkészülése a különböző nyelvi vetélkedőkre, kiejtési versenyekre, egy film megbeszélésének szempontjai voltak az előadások és az azokat követő megbeszélések témái.

A tábor résztvevőinek összetétele jelentősen megváltozott a régióhoz képest. A tanárok mellett helyet kaptak a középiskolás diákok is. A 23 résztvevőből 9 diák volt. A másik változás az, hogy meghívást kaptak az erdélyi, a felvidéki és a kárpátaljai tanárok és diákok is. Hármán jöttek el Erdélyből, és hárman a Felvidékről. Természetesen idén is lesz anyanyelvi tábor Fehérgyarmaton.

Bachát László

Egy szónoklati versenyről

A megváltozó nyelvtanítás szerkezete nem nélkülözheti a retorikát; minden bizonnyal valamilyen formában bekerül az oktatásba. A tárgy fontossága is megköveteli, hogy – „elébe menve” a változásoknak – lehetőséget teremtsünk az ilyen képességek fejlesztésére, a tehetségek támogatására. Így s ezért rendeztük meg Szegeden, a Dugonics András Társaság centenárium ünnepségsorozatának nyitórendezvényeként 1992. október 31-én az I. Megyei középiskolás Deák szónoklati versenyt a megye és a város gimnáziumi tanulóinak. A retorikai verseny házigazdája a szegedi Deák Ferenc Gimnázium és a Dugonics András Tollforgató Társaság volt, támogatója a szegedi Deák Alapítvány és a Művelődési és Közköztartási Minisztérium. 1993-ban már a II. Megyei középiskolás Deák szónoklati versenyt is megrendeztük, október 15-én.

A verseny helyezettjei: Devosa Iván, Németh Gabriella, Bertha Attila. A Deák Alapítvány két különdíját Németh Gabriella (legjobb otthoni munka) és Devosa Iván (legjobb rögtönző) érdemelte ki.

Szeretnénk, ha ez a verseny hagyománnyá válna, s talán segítené megvalósítani Babits Mihály fogarasi programját: „...Gondolkodni és beszélni: nem lehetne rövidebben és teljesebben megjelölni egész középiskolai tanításunk célját.” Hiszünk, hogy ez a cél aktuális marad.

Árpás Károly

Az anyanyelvi iránti felelősség (Sátoraljaújhely, 1993. október 22–24.)

Huszonegyedik alkalommal hívta és várta e nemes vetélkedőre a középfokú iskolák tanulóit országban belülről és kívülről Sátoraljaújhely város önkormányzata és a Kosuth Lajos Gimnázium. A hívó szóra el is jöttek mindazok a tanárok és diákok, akikben „hazaszeretet lobog, amelynek része a nyelv szeretete”; mert hiszen ez a gondolat köti össze a határon innen és túl élőket; ez élteti ezt a mozgalmat már két évtizede.

Az első napra kitűzött írásbeli megmérés után a második napon következett a szóbeli szereplés. Ezen a következő témákról kellett három percen belül tartalmilag helyes gondolatokat logikusan megalkotni: 1. Gyűjtünk gyertyát a hősök emlékére! (felhívás); 2. „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” (vallomás az otthonról és a hazáról); 3. Károlyi Gáspár földjén jártunk (élménybeszámoló). A legnagyobb sikere a 2. témának volt, ezt 78 versenyző választotta, a 3. témáról 36-an szoltak, az 1. téma – a hősökre emlékezés – csak 16 versenyző tetszését nyerte meg. Ez talán azért okozott a vártnál nagyobb gondot, mert – amint a nyilatkozatokból kiderült – nem elég világos a versenyző diákok előtt: kik, miért harcoltak 56-ban.

A teljesítmény színvonalával kapcsolatban megemlítendő, hogy artikulációs hiba nem fordult elő; viszont a három perc kitöltése nem mindenkinek sikerült.

Az ünnepélyes eredményhirdetésekor Laczkó Károly alpolgármester méltatta a nagy elődök törekvését. Világító fáklyának nevezte Péchy Blanka, Lőrincze Lajos és Z. Szabó László személyiségét és munkásságát; szellemi hídaként emlegetve Győr és

Sátoraljaújhely kapcsolatát a két verseny rendezésével.

Az országos döntőn eredményes szereplésükért plakettet és pénzdíjazmat kaptak a következő versenyzők: Balla Andrea (Jászberény), Benkő Emese (Temesvár), Berkes Zsuzsanna (Pécs), Cseicsner Otília (Pécs), Dán Judit (Orosháza), Darázs Renáta (Sopron), Dávid Erzsébet (Szolnok), Erőss Judit (Kassa), Gazdag József (Kassa), Kovács Korinna (Balassagyarmat), László Andrea (Székesfehérvár), Lipták Eszter (Kiskunlacháza), Nagy Erika (Eger), Nagy Krisztián (Székesfehérvár), Osztovis András (Budapest), Pém Judit (Bonyhád), Petercsák Andrea (Szolnok), Pogány László (Kiskunfélegyháza), Szabó Krisztina (Nyíregyháza), Szabó Orsolya (Budapest), Szabó Brigitta (Nagykanizsa), Székely Dóra (Budapest), Szlukovényi Katalin (Győr).

Emlékplakettet és pénzdíjazmat adományozott a bírálóbizottság Szalay Józsefné pécsi tanárnőnek (Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző) és Szappanos Mária soproni tanárnőnek (Széchenyi István Általános Iskola és Gimnázium) tanítványaik sikeres felkészítéséért.

G. R.

Az ifjúsági parlamentről

1992 májusában alakult meg szövetségünk ifjúsági csoportja. Az eltelt másfél év munkájáról, a tapasztalatokról, tervekről tanácskoztak azok, kb. 70-en, akik elfogadták a meghívást, és december 11-én ellátogattak a budapesti Radnai Béla Szakközépiskolába.

A Himnuszot követően Reményik Sándor Az ige című versét hallgathattuk meg Csűrös Tímea tolmácsolásában, majd Merksz Ágnes levezető elnök köszöntötte az ország különböző pontjairól érkezett fiatalokat. Ezután dr. Grétsy László, az Anyanyelvpolók Szövetségének főtákará beszélt A Szép Magyar Nyelvért Alapítványról, a Lőrincze-díjról, illetménylapunk helyzetéről, majd megnyitotta az ifjú nyelvpolók első parlamentjét. Ezt követően e sorok szerzője értékelte az ifjúsági szervezet eddig végzett munkáját. Tomaskó Anita ismertette egy tervezetet a helyi tagozatok, csoportok létrehozásának feltételeiről, módjáról. A következő napirendi pontként Csűrös Tímea, Lesták Dóra és Hrubecz Zsuzsanna tájékoztatta a vendégeket a Radnai Tagozat munkájáról, ötleteket kínálva a más iskolából érkezett vendégeknek.

A szünetet követően a hozzászólók első sorban saját iskolájuk, szervezetük eredményeiről, gondjairól beszéltek. Fekete Boglárka, Kocsis Ferenc, Palásti Ildikó, Petercsák Andrea, Somogyi Éva szavait elismerő tapssal fogadták a résztvevők. A határozathozatal során a megjelentek döntöttek – többek között – az új vezetőség létrehozásának módjáról, országos felhívások, pályázatok témájáról, egy újabb ifjúsági parlament megrendezéséről stb. A rendezésben önzetlenül segédkező radnais diákok lelkesedése, a megszólalók ügyszerelete, felelősségteljes gondolkodása, a tanácskozás résztvevőinek fegyelmessége, az oldott légkör arra biztat, hogy kérem szervezetünk tizen-, huszoneves tagjait: vegyenek részt minél többen a következő találkozón!

K. B.

A pedagógusjelöltek helyesírási versenyéről

Egerben, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán immár hetedik alkalommal találkoztak 1993. december 4-én az ország tudományegyetemeinek, tanító- és tanárképző főiskoláinak legjobb helyesírói, hogy összemérjék szakmai felkészültségüket.

Ez a legutóbbi döntő két ok miatt is fontos állomás volt a verseny történetében. A magyar nyelvészeti tanszék javaslatára a zsűri és a rendezők Nagy József Béláról nevezték el a versenyt. A másik újdonság az volt, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium jóvoltából kibővíthetett a versenyzők köre a határon túli magyar fiatalokkal. Az utóbbi három évben csak a nyitrai tanárképző főiskola kapcsolódott be a vetélkedésbe, most viszont meghívást kapott az újvidéki, a pozsonyi, az ungvári és a kolozsvári egyetem is. Sajnálatos, hogy az utóbbi két intézmény tanárjelöltje nem jelent meg.

A verseny két részből állt. A résztvevőknek elsőként egy összefüggő szöveget kellett leírniuk, majd ezt követte két, legkülönbözőbb nehézségű feladatokat tartalmazó tesztlap megoldása tetszés szerinti sorrendben.

Az írásbeli munkák elbírálását egy olyan országos zsűri végezte, amelyben egy-egy ismert szakember képviselte a különböző tanárképző intézményeket. Az elnöki teendőket Fábián Pál, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának elnöke látta el.

A délutáni eredményhirdetésen a húsz versenyző közül az első díjat Kissimon Brigitta (Eötvös Loránd Tudományegyetem) vehette át. A második díj tulajdonosa Tóth Ildikó (Kőrösi Csoma Sándor Főiskola) lett. A bírálóbizottság a harmadik díjat Boncsér Bernadettnek (Kossuth Lajos Tudományegyetem) juttatta. Fábián Pál dicsérő szavakkal illette a negyedik helyezett Kaszala Claudiát és az ötödik helyen végzett Szijártó Timeát is.

A jövő évi találkozás reményében búcsúztak egymástól a Nagy József Béla helyesírási verseny résztvevői.

Bozsik Gabriella

HÍD ÉS KAPOCS

Nemzetközi anyanyelvi konferencia

Kecskeméten

1993. november 8–9-én találkoztak a Kárpát-medence pedagógusképző intézményeinek oktatói a Kecskeméti Tanítóképző Főiskolán.

Ez a találkozó híd és kapocs kíván lenni – hangsúlyozta köszöntőjében Dovala Márta főigazgató. Magyarság, nemzet, nemzetiség címmel tartott megnyitó előadást Pomogáts Béla, az Anyanyelvi Konferencia elnöke. Amikor az anyanyelvről beszélünk, akkor a nemzetről, önmagunkról beszélünk – hangsúlyozta. A haza a magasban illyési gondolat jegyében az egység és különbözőség összekapcsolásának igényét és szükségességét nevezte meg fő feladatként. Közös céljaink csak a kisebbség polgárosodásának létrejöttével, autonómiák rendszerének megteremtésével, az európai integráció szolgálatával és hazai támogatással valósulhatnak meg. A magyar kultúra szerepvállalása a kisebbségi sors védelmében magyar tankönyvek biztosítása, a magyar tanárképzés segítése és a diákkapcsolatok erősítése nélkül nem képzelhető el.

A tanácskozás résztvevőit meglátogatta Göncz Árpád köztársasági elnök is. A hallgatóságot köszöntve hangsúlyozta: az anyanyelv tartja össze a magyarságot, ezért is olyan fontosak az anyanyelv ápolását célzó konferenciák, mozgalmak. Az elmúlt három-négy évben megváltozott a határon túl élő kisebbségek helyzete; azelőtt tárgyai voltak, most alanyai sorsuk alakulásának. Nyelvünk romlásáért elsősorban mi itthon élők vagyunk felelősek: a közös feladat megőrizni nyelvünk varázsát és ezzel önmagunkat.

A magyar–magyar találkozót – amelynek mottója a „mindig magunkért, soha mások ellen” Dsida Jenő-idézet volt – azzal zárta Pomogáts Béla: feladatunk tervezni a jövőt. Valamennyien a hídépítés munkásai vagyunk. A tanácskozás végén javaslat és ígéret hangzott el: a megkezdett munkát kívánatos lenne folytatni évenkénti hasonló találkozóval a nemrég elhunyt nyelvészre emlékezve Lőrincze-napok címmel.

G. R.

H Í R E K

Az Anyanyelvpolók Szövetsége az elhunyt jeles nyelvudós, Lőrincze Lajos emlékére *Lőrincze-díjat* alapított. A díjban olyan személyek részesíthetők, akik az anyanyelvi kultúra ügyét hosszú időn át szolgálták kutatói, ismeretterjesztői, illetőleg mozgósító erejű szervezői tevékenységükkel (a díj ez esetben életmű jellegű); vagy akik a díj elnyerését megelőző év(ek)ben olyan jelentős alkotást tettek közkinccsá, illetve olyan nagy fontosságú rendezvény megvalósításában töltöttek be vezető szerepet, amely nagymértékben használt anyanyelvünknek, jelentősen hozzájárult megismertetéséhez és megszerettetéséhez. A Lőrincze-díj két első kitüntetettje *Bencédy József* ny. főiskolai főigazgató, a nyelvtudomány kandidátusa és *Graf Rezső* ny. szerkesztő, c. főiskolai tanár. A díjat az Anyanyelvpolók Szövetségének 1993. dec. 28-i kibővített elnökségi ülésén vette át a két kitüntetett ünnepélyes keretek között.

A Magyar Szemiotikai Társaság a jelek kutatását, a jel tudomány meghonosítását, megismertetését és a jelkultúra fejlesztését tűzte ki fő célul. A társaság 1990-ben alakult meg. 1993. december 2-i közgyűlésén új alapszabályt fogadtak el; az elnök továbbra is *Voigt Vilmos*, a titkár *Balázs Géza*, a pénztáros *Vasvári Zoltán* lett. A társaság 1994-ben megtartja a soron következő osztrák–magyar szemiotikai szimpóziumot, Szombathelyen népművészet-szemiotikai napot rendez, valamint néhány tagja részt vesz az ötödik szemiotikai világkongresszuson, amelyet Berkeley-ben szerveznek. Évente kétszer jelenik meg a társaság fóruma, a Szemiotikai Tájékoztató. A társasággal a következő címen lehet fölvenni a kapcsolatot: ELTE BTK IV. em. 29. Budapest, Pf. 107. 1364

A Magyar Nyelvőr 322 oldalas számaként a Kossuth Nyomda jelentős anyagi támogatásával megjelent az 1992. október 15–16-i nyelvművelő és az 1992. november 6-i szaknyelvi konferencia teljes anyaga. A számot az előfizetők megkapják, mások 200 Ft-ért vásárolhatják meg az Akadémiai Kiadó könyvesboltjaiban.

Tucatnyi gödöllői és Gödöllő környéki általános iskola vett részt a Petőfi Sándor Művelődési Központ által az **ünnepelés alkalmi** elnevezéseinek gyűjtésére meghirdetett pályázaton. Az ünnepélyes díjátadás 1993. október 26-án volt Gödöllőn. Ennek keretében *Szabó Péter* művelődéstörténész és *Balázs Géza* nyelvész tartott előadást az ünnepekről, az ünnepek frazeológiájáról.

Ahogy... címmel 1993. december 10–12. között a Színház- és Filmművészeti Főiskola és más intézmények szervezésében a magyarországi személyközi kommunikáció tanulmányozásáról rendeztek konferenciát – a kifejező közlés tanításának elősegítése érdekében. A háromnapos rendezvényen tanárok, irodalmárok, nyelvészek, drámapedagógusok, szociálpszichológusok stb. beszéltek a kommunikáció megéléséről, tanításáról és újratemtéséről.

Itt az 5. **Nyelvelő!** A szegedi irodalmi, nyelvészeti diákfolyóiratban nyelvtörténeti, nyelvjárástani, szociolingvisztikai, leíró nyelvészeti, módszertani, nyelvművelő, nyelvfiziológiai stb. írásokat találunk. A szerkesztőség címe: JATE Bölcsészettudományi Kar, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.

Állapot és történet – szinkronia és diakronia – viszonya a nyelvben címmel jelentetett meg tanulmánykötetet az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke.

A Régi Magyar Kódexek sorozat 15. köteteként megjelent az 1526–28-ban íródott **Székeljudvarhelyi Kódex** (Judit könyve, Katekizmus, Példák, Elmélkedések). Kapható a Magyar Nyelvtudományi Társaságnál (ELTE BTK, Budapest V., Piarista köz 1. III. em. 8.).

Érettségi, felvételi témakörök magyar nyelvből címmel a Corvina Kiadó az idén érettségizőknek, felvételizőknek és mindazoknak, akik egy könyvből akarják megismerni a nyelvi-nyelvtani tudnivalókat, jelentet meg könyvet februárban. A kötet kidolgozott tételeket tartalmaz, amelyek felölelik a négy gimnáziumi év anyagát, s azokat az ismereteket is tartalmazza, amelyeket a gimnáziumi tankönyvek – pl. az általános iskolában tanultakra hivatkozva – kihagytak.

Az Édes Anyanyelvünk 1–15. évfolyamának mutatója, vagyis tartalomjegyzéke, tárgy-, szó- és kifejezésmutatója 60 Ft-ért megvásárolható az Anyanyelvpolók Szövetségében. Az Édes Anyanyelvünk előfizetői ingyen, postán megkapják a mutatót.

A Budai Anyanyelvi Klub legközelebbi vendége *Benkő Loránd* akadémikus. Nagy érdeklődéssel várt előadásának címe: *A székeljelekről nyelvészszemmel*. Az előadás színhelye: Budapest XII., Szoboszlai u. 2-4., időpontja: 1994. március 28-a, 17 óra. Minden érdeklődőt szeretettel vár a klub rendezősége.

Összeállította: B. G. – G. L.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1993. évi 3. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. *Vajh ki ő?* 1. Kitáncol. 2. Neonfény. 3. Garancia. 4. Malmaliga. 5. Szapulás. 6. Anyajegy. A 3. és a 6. függőleges oszlopból kiolvasható név: Tormay Cécile.

II. *Szóegyenletek.* 1. Nagyida. 2. Berbécs. 3. Pipitér. 4. Kafka. 5. Pepecsel.

III. *Tíz szerző „számos” műve.* 1. A harmincéves aszszony. 2. Tíz kicsi néger. 3. Száz év magány. 4. A 22-es csapdája. 5. A 111-es. 6. Egy az Isten. 7. Ezer év. 8. Negyven prédikátor. 9. Nyolcvan nap alatt a Föld körül. 10. Százhuszat verő szív. A számok összege 1514, amely báró Eötvös József Magyarország 1514-ben c. regényének címe utal.

IV. *Hétszer hét.* 1. Dalárda. 2. Adomány. 3. Bodzafa. 4. Akadály. 5. Hasadék. 6. Földadó. 7. Kidagad. A keresett szinonima: kaszálló.

V. *Tamási Áron a nyelvről.* Mint jelképes erő és hatalom, a magyar szó nekünk a legnagyobb ereklje.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következők nyertek egy-egy szép könyvet: Baric Éva, Budapest, István u. 40. (1078); Fercsik Margit, Hévízgyörk, Ady Endre u. 7. (2192); Kiss Szabolcs Balázs, Kecskemét, Erdő u. 9. (6000); Lanczendorfer Attila, Bicske, Petőfi tér 9. (2060); Pásztor Emilné, Eger, Rózsa Károly u. 4. (3300); Stéhli Ferenc, Budapest, Nyitra u. 5. (1183); Szécsi Gábor, Kecskemét, Lant u. 10. (6000); Szent István Gimnázium Édes Anyanyelvünk Köre, Budapest, Ajtosi Dürer sor 15. (1146); Szerdi Jánosné, Püspökladány, Kossuth u. 20. (4150); Topolcsik Ferencné, Tolmács, Béke u. 24. (2657). Nyereményükhöz, amelyet postán kapnak meg, ez úton gratulálunk.

A Pontozó új feladatai

I. *Regényes szóegyenletek.* Az itt közreadott két szóegyenlet akkor válik teljessé, ha olvasóink rátalálnak arra a két regénycímre, amely a kérdőjel helyére kívánczik. Annyit elárulunk, hogy mindkét regény szerzőjének ugyanaz az ország a hazája, s mindketten szóegyenletbeli művükkel aratták első nagy sikerüket! A két címért 4-4, a szerzők nevéért további 2-2 pont jár!

1. Sportöltözet + évszaka + (felséges ital – szélesre nyit) + továbbá + merre? + órahang = ?
2. Gabonaszem + lírai költő (Pál) + szilaj + kártyalap + névelő + dohányzik = ?

II. *Számok és betűk.* Az ábrában az azonos számoknak azonos betűk, illetve betűjegyek felelnek meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül Tóth Árpád Áprilisi capriccio című versének két sorát kapják. Ezt kell beküldeni. Értéke 20 pont.

1	2		3	4		5	6	7	8
	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	18	19	20	21		22	23		24
25	26	27		28	29	30		31	32
	33	34	35		36	37	38	39	40

Nincs messze Kecskeméttől:	10 34 3 19 7 5 17 23 32 2
Pátyolga:	15 24 36 2 38 20 12 30
Kirándulási kellék:	29 8 28 22 33 34 25 4
Nincs több belőle:	9 40 21 14 35 17
Pihen a gulya:	1 12 38 26 13
Szállóhely:	18 37 27 26 10
Energiahordozó:	6 25 22 3
Összetett szál:	11 39 16 22 25

III. *Ki mit csinál?* Rejtvényünknek öt szereplője van: Béla, Lina, Peti, Rita és Robi. Mindegyiküket jellemezzük is egy rövid mondattal. De vajon melyik megállapítás kire illik? Ha megfejtőink a szereplő személyek nevének mássalhangzóiból indulnak ki, s tetejében eléggé szemfülesek is, rá fognak jönni. Minden helyes párosítás 3 pontot ér, de csak akkor, ha olvasóink a nevek mellé odaírják a hozzájuk illő szöveget is!

1. ? nem szeretne senkivé-semmivé válni
2. ? jelentéktelen költő
3. ? a fogoly főnemes őrzője
4. ? csorba tokot helyezett az abroszra
5. ? belegázol a folyadékba

IV. *Utas és járműve.* Az utasok – ez nem titok – jeles magyar költőink. De hogy kikről van szó, azt már olvasóinknak kell megmondaniuk a szóban forgó jeles alkotók egy-egy műcíme alapján. Minden helyes válasz 3 pontot ér. Tehát ki utazik

1. Négyökrös szekéren?
2. Egy ócska konflisban?
3. Csolnokon?
4. Kháron ladikján?
5. Rasmussen hajóján?
6. Lomha gályán?

V. *Örkény István a nyelvről.* Immár másfél évtizede, hogy itt hagyott bennünket az a jeles író, Örkény István, akinek a nyelvre, pontosabban valamely gondolat kifejezésére vonatkozó megállapítását elrejtettük keresztrejtvényünk fő soraiban. Ezt kell beküldeni. (Az idézet az Ezüst-pisztráng című, 1956-ban megjelent kötetből való. Megfejtése 25 pont.)

*

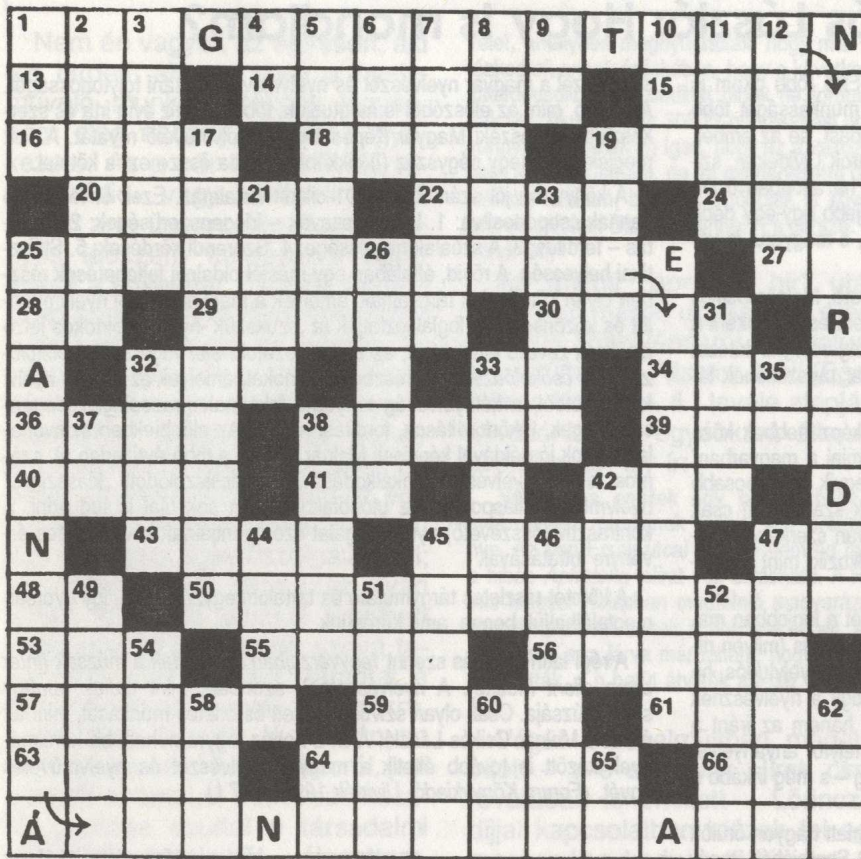
Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 90 pont, de már 75 pont elegendő ahhoz, hogy valaki rész vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megoldását 1994. április 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó időtöltést és kellemes szórakozást kívánnak a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (IV.)
Doroszai Elekné – Grétsy László (III.)
Láng Miklós (II.)
Schmidt János (V.)
Szigetvári Ferencné (I.)

TANULJUNK ÖRKÉNYTŐL!

VÍZSZINTES: 1. Örkény István megállapításának kezdete. 13. Település az Alpoknál, az osztrákok mindennap emlegetik! 14. Hosszú ideig. 15. Dómrjáról is híres Rajna-parti német város. 16. Tölcséres fagyaltot eszik. 18. Ritka férfinév. 19. Fő műve az Isteni Színjáték. 20. Az alfától huszonkét betű választja el! 22. Az egyik szülő becézése. 24. Bányai teherelosztó szerkezet. 25. A megállapítás folytatása. 27. Szombathelyhez csatolt település. 28. Zakó eleje! 29. Kutya gazdája fizette egykor. 30. A Rajna bal oldali mellékfolyója Svájcban. 32. Mellém. 33. Vény páros betűi. 34. Kést fen, köszörül. 36. Szagos ...; illatos virágú gyógynövény. 38. Megkönnyebbülve mondjuk. 39. Zeneszerző, előadóművész, a régi stílusú paraszttzene népszerűsítője (Ferenc). 40. Előidéz. 41. Az einsteinium vegyjele. 42. Szigetek, röv. 43. Filmsorozat epizódja. 45. Autót megtisztít. 47. A lítium vegyjele. 48. Római 600-as. 50. Kaffka Margit e regényének központi alakja Pórtelky Magda. 53. Egyik ellentéte a fölé. 55. Ezra Mannon fia O'Neill Amerikai Elektra c. tragédiájában. 56. Ő is tragédiahős: Lear király közepe leánya. 57. A dravida nyelvcsalád egyik tagja. 59. Sértegetést szó nélkül eltűr. 61. Gödörbe temet. 63. Ez kérdés, az viszont tény, hogy így hívnak egy olimpiai bajnok svájci tornászt! 64. 16. századi németalföldi festő, építész, a romanizmus jelentős mestere (Jan van). 66. Korszak.

FÜGGŐLEGES: 1. Attila népéből való. 2. Apóka párja. 3. Kedvelt sajtófajta. 4. ... király; Lalo háromfelvonásos operája. 5. „Elvonult a tábor, csillapul ...” (Arany János). 6. A Volgába ömlő folyó. 7. Haláskunyhót fődő. 8. Uranosz és Gaia lánya a görög mitológiában. 9. Az ezüst vegyjele. 10. Mindennek megvan a maga ...foka; ok nélkül semmi sem történik. 11. Bíró, favágó és tekész gyakran tesz! 12. Injekció. 17. Eredményes emberfogás a labdarúgásban. 19. Tanácskozó szerv volt a cári Oroszországban. 21. Sovány, erőtlén ló. 23. Belga hegedűművész (Eugène, 1858–1931). 25. Az író gondolatának harmadik, befejező része. 26. Gyakorlás a sportverseny előtt. 31. Nagy meseírónk utóneve. 32. ...-ének; orosz költemény. 33. Goldoni szerint könnyen elvakt! 35. Mindig kutyául érzi magát! 37. Dédszülő az utódja! 38. Miniszteri cím egyes mohamedán országokban. 42. Semmikor sem. 44. Vegyészeti meghatározása: koloid diszperz rendszer. 45. A víz alá kényszerít. 46. Kofa eszköze is. 47. Textilbolti portéka. 49. ...-obscur; a fény és az árnyék lágy vagy éles átmeneteit alkalmazó eljárás a festészetben. 51. Csalódik a vásárló e szó hallatán. 52. Latin eredetű férfinév. 54. Imádság befejező szava. 58. Becézett Izidor. 60. Erácska. 62. Só, latinul is, spanyolul is. 64. A szkandium vegyjele. 65. Kettős betű.

Schmidt János

EREDMÉNY-HIRDETÉS

Az Anyanyelvápolók Szövetségének az 1994. évi nyári anyanyelvi táborok megrendezésére kiírt felhívására tizenhét pályázat érkezett. A pályázók általános és középiskolai közösségek, szakmai szervezetek voltak. Tábori terveik szépek, tartalmasak, érdekesek.

Sajnos a támogatásra adható összeg nem teszi lehetővé, hogy minden kezdeményezés segítséget kapjon a Szövetségtől. A bírálók az országos szervezésű, a határainkon túl élő magyarság bevonását is lehetővé tevő, a minél több embert megmozgató, szakmailag legigényesebb tábori terveket sorolták előre, abban bízva, hogy a helyi táborok sem maradnak támogatók nélkül.

1994-re a Kazinczy Alapítvány 100 ezer forintjával együtt összesen 350 ezer forintot oszthatott ki a zsűri az alábbiak szerint:

Anyanyelvápolók Szövetsége
Ifjúsági Szervezete,
Beszédművelő tábor –
Csongrád 80 ezer Ft

Általános Iskola –
Szentistván,
Zánkai anyanyelvi
tábor 20 ezer Ft

Boglári Általános Iskola,
Beszédművelő tábor 50 ezer Ft

Diákújságírók
Országos Egyesülete,
Rádiós és újságíró
szakklub 20 ezer Ft

TESZ
Szabolcs-Szatmár-Bereg
megyei Irodája,
Fehérgyarmati
anyanyelvi tábor 60 ezer Ft

Szepsi Csombor Márton
Gimnázium –
Szikszó, Beszélni nehéz! –
körvezető pedagógusok
anyanyelvi tábora 60 ezer Ft

Kazinczy Ferenc
Gimnázium –
Győr, Anyanyelvi tábor 60 ezer Ft

Molnár Csikós László: Hogy is mondjam?

Különös örömmel vettem kézbe ezt a könyvet. Erre több okom is van. Hadd kezdjem a személyessel! A szerzőt és munkásságát több mint húsz éve ismerem, és soha nem okozott csalódást, se az ember, se az, amit írt. Viszonyunk elég sajtáságos: ha én járok Újvidéken, szíves kalauzként és tolmácsként gondoskodik rólam, ha azonban ő jön Budapestre, nem tudom ezt mivel viszonzni (legfeljebb egy-egy dedikációval), mert itt is jobban kiismeri magát, mint én, s magyarul is válsztékosabban beszél, mint mi fővárosiak.

Bár fiatalos, sőt kistípus külseje alapján ez alig hihető, Molnár Csikós László több mint két évtizede tevékenykedik kutatóként és oktatóként a magyar nyelvészetben: előbb a jó emlékeztető Hungarológiai Intézet munkatársaként, később az újvidéki egyetem magyar tanszékének tanáraként.

Molnár Csikós mint elméleti szakember is a legképzettebbek közé tartozik. „A melléknévi igeneves szerkezet transzformjai a magyarban” című értekezése (Újvidék 1988.) e fontos témakör egyik legalaposabb feldolgozásának tekinthető. Nem nyelvész olvasóink számára itt csak annyi magyarázatra van terem, hogy a könyv az olyan szerkezetek viszonyával, egymásba való átalakíthatóságával foglalkozik, mint az *utazás* a *Holdba*, ill. a *Holdba való utazás*.

A magvas dolgozat eredményeinek népszerűsítését a legjobban maga a szerző tudná elvégezni. Molnár Csikós László ugyanis (milyen ritka is ez mifelénk!) azonfelül, hogy eredményesen kutató nyelvtudós, hivatott ismeretterjesztő, nyelvművelő is. Jól tudja, hogy a nyelvésznek nemcsak a szakmája iránt vannak kötelezettségei, hanem az iránt a nyelvi közösség iránt is, amelybe beleszületett, amelytől anyanyelvét kapta. Különösen így van ez a kisebbségi magyarság – s még inkább a délvideki magyarság – mai helyzetében.

S ez a második, immár nem személyes ok, ami miatt nagyon örülök ennek a könyvnek. Hogy életjelt ad „a háborúba ájult Szerbiából”, tanú-

sítva ezzel a magyar nyelvészet és nyelvművelés ottani folytonosságát. A szerző, mint az előszóból is megtudjuk, több mint tíz évig írta és szerkesztette az eszéki Magyar Képes Újság nyelvművelő rovatát. Az ott megjelent mintegy négyszáz (!) cikkéből állította össze ezt a kötetet.

A könyv, ha jól számoltam, 101 cikket tartalmaz. Ezek öt fejezetbe vannak csoportosítva: 1. Idegen szavak – idegenszerűségek; 2. Fordítás – fordítás; 3. A szóalak helyessége; 4. Szórendi kérdések; 5. Stilisztikai helyesség. A rövid, általában egy-másfél oldalnyi fejtegetések részben olyan kérdéseket tárgyalnak, amelyek a magyarországi nyelvművelőt és közönségét is foglalkoztatják (a „szukszük”-nyelv, a birtokos jelző ragjának zavaró elhagyása, az alakváltozatok: *síel* vagy *sízik*, *csókolózik* vagy *csókolódzik* stb.), részben olyanokat, amelyek az idegen nyelvi környezetből, a kétnyelvűség tényéből fakadnak (frazeológiai idegenszerűségek, tükörfordítások, fordítási hibák). Az előbbieken színvonalasan, sok jó példával képviseli Molnár Csikós a több évtizeden át, számos kitűnő nyelvész munkálkodása által kicsiszolódott „klasszikus” nyelvművelő-álláspontot; az utóbbiakban igen sok újat is tud adni, a kontrasztív (összevető) nyelvvizsgálat szempontjainak következetes érvényre juttatásával.

A kötetet részletes tárgymutató és tartalomjegyzék zárja, így gyorsan megtalálhatjuk benne, amit keresünk.

A régi latin mondás szerint *fegyverzajban hallgatnak a múzsa* (*inter arma silent Musae*). A nyelvészeten azonban, mint tudjuk, amúgy sincs múzsa. Csak olyan szívós, képzett és ötletes munkásai, mint az újvidéki Molnár Csikós László. Akik a nehéz, egyre nehezebb körülmények között is tovább éltetik a magyar nyelvészet és nyelvművelés ügyét. (Forum Könyvkiadó, Újvidék 1993., 137 l.)

Kemény Gábor

Eredményhirdetés

Anyanyelvi plakátpályázat

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Dunaholding Alapítvány által közösen meghirdetett pályázat bírálóbizottsága (elnöke: dr. Müller Ferenc, tagjai: dr. Bencédy József, László Enikő, Sipos Endre) 1993. december 14-én minden egyes pályaművet gondosan megvizsgált és elbírált, s a pályázatot egészében sikeresnek ítélte részben a nagyarányú részvétel miatt – több mint kétszáz pályázat érkezett bel –, részben pedig azért, mert a pályaművek között igen színvonalasak is akadtak. A bírálóbizottság egyhangú döntése a következő:

A) Felnőtt kategória

5–5 000 Ft-os díjban részesült Bodorné Hodosi Ibolya (Kaposvár) és Bóna Judit (Szeged)

B) Középiskolás kategória

15 000 Ft-os fődíjat kapott Buzay István (Pécs)

5–5 000 Ft-os díjban részesült Barabás Edit (Kazincbarcika) és Nyolczas Anna (Budapest)

C) Általános iskolás kategória

10 000 Ft-os csoportdíjban részesült az Irinyi József Általános Iskola IV. osztálya (Hosszúpályi)

3 000 Ft-os díjat kapott Erdős Zsuzsanna (Kaposvár)

2 000 Ft-os díjban részesült Nick Márton (Mosonmagyaróvár)

Végül, de nem utolsósorban egy értékes különdíjat is odaítélt a bizottság: 14 db CD-lemezt egy nagyváradi tanulókörösségnek, amely Pásztor Gabriella felkészítő tanár vezetésével érte el ezt a szép eredményt.

A pályázat díjazottjai jutalmukat az Anyanyelvápolók Szövetségének 1993. december 28-i kibővített ülésén vehették át a sajtó és a televízió nyilvánossága előtt.

G. L.

Az anyanyelvről diákszemmel

címmel 1993-ban az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Diákújságírók Országos Egyesülete pályázatot hirdetett. A pályázatra 61 pályamunka érkezett. A bírálóbizottság tagjai egymástól függetlenül végezték munkájukat. A pontszámok összesítése után a következő sorrend alakult ki: 27 pont: Szabó Zoltánné tanárnő és a mohácsi Park u. Általános Iskola tanulói, 25 pont: Nagy Sebestyén (Szombathely), 22 pont: Balogh Katalin (Budapest), 22 pont: Magyar Zoltán (Balatonalmádi), 22 pont: Kali Ildikó tanárnő és az Árpád Gimnázium I/B. riporter szakköre, 21 pont: Varga Julianna (Gödöllő), 18 pont: Zsugyel Adél (Miskolc), 18 pont: Németh Ágnes (Körmend).

A bírálóbizottság dicséretben részesíti a következő pályázókat: Papp Bernadett (Kaba), Hör zu, mach mit-szerkesztőség (Türr István Közg. Szki. Baja), Radnai Béla Közg. Szki. Beszélni nehéz köre (Bp.), Magyar-Angol Tanylevelő Gimn. diákrádiósai (Balatonalmádi), Kállai Adél (Kiskunfélegyháza), Szalóki György (Debrecen), Varnyú Ilona tanárnő tanítványai (Óbecse), Tóth Ernő (Ják), Ocsenás Eleonóra, Rácz Eleonóra (Topolya).

A bírálóbizottság értékeléséből: A 61 pályamunka többsége megfelelt a pályázati kiírásnak. Elsősorban azokat a pályázatokat emeltük ki, amelyek az anyanyelvápolásra ösztönöznek, elgondolkodtatnak s publicisztikailag is színvonalasak. A dolgozatokban megjelennek az utazás közbeni anyanyelvi élmények, a nyelvi-nyelvjárási félreértések, a két-tannyelvű gimnázium nyelvi képzése kétnyelvű interjúk és riportok tükreben; több véleménycsokrot is közreadtak az anyanyelvi kérdésekről az ifjú riporterek, s persze színvonalas esszéikkel is találkozunk. A jutalmazott és a dicséretben részesült anyagokból néhányat – rövidítve vagy átdolgozva – javasolni fogunk a rádió Tettlen ért szavak c. műsorában, valamint az Édes Anyanyelvünk c. folyóiratban való közzétételre. Természetesen a közzétételről az illetékes szerkesztőségek döntenek majd.

Az ünnepélyes díjátadás 1993. december 28-án volt az Anyanyelvápolók Szövetségében. Az eseményről a Híradó is beszámolt.

B.G.

A szerkesztő postájából

Nem én vagyok az egyetlen, aki azt hirdeti: ahhoz, hogy a nyelv-művelő munka hatékony legyen, nem elég néhány nyelvész igyekezete. Az a pár nyelv-művelő rovat, rádió- vagy tévébeli nyelvi műsor arra ugyan elég, hogy bizonyos időszakos kérdésekre ráirányítsa a figyelmet, de arra semmiképp sem, hogy a különféle sajtótermékekben vagy az ország kisebb-nagyobb településeinek nyilvános feliratain található nyelvhasználati furcsaságokat, követezésre csábító s ezért veszélyes hibákat kipellengérezze. Ehhez egy társadalmi nyelv-művelő hálózat, egy országos figyelőszolgálat kell; anyanyelvünknek több száz olyan lelkes híve, aki olvasói levélben vagy akár személyesen szóvá teszi az észlelt hibákat, rámutat a különféle rendű-rangú botlásokra. Levélíróink között jó néhányan vannak ilyenek, hol kudarcról, hol sikerről számolva be. A szerkesztői postába ezúttal e társadalmi nyelvőrök leveleiből válogattam, mégpedig mindkét típusból egyet-kettőt. Elsőnek *Fodor Zoltán* olvasónk (Debrecen, Füredi út 32.) levéléből idézek néhány sort.

„A Tv-híradót nagyon sokan nézik. Éppen ezért az ott látható feliratok helyesírására fokozott gondot kellene fordítaniuk. Sajnos, nem teszik! Az *időjárás-jelentés* szót mindmáig egybeírják, holott kötőjellel kellene. Azazhogy többszöri levélbeli kérésem nyomán kijavították, s néhány hónapig helyesen jelent meg, de azután újabb személyi változások következtek, s valami furcsa véletlen folytán – vagy ki tudja, milyen okból – ez az összetett szó újból a régi, helytelen írásmóddal jelenik meg a képernyőn, azaz kötőjel nélkül. Ezek után Önökhöz fordulok, kérve, jelentessék meg lapjuk, azaz lapunk hasábjain soraimat. Talán ennek lesz foganata!”

Reméljük, csakugyan lesz. A kérést mindenesetre teljesítjük. Most pedig egy olyan levélből idézzünk, amelynek írója örömet osztja meg velünk. Szövetségünk tagja, *Marton Livia* (Nagyalásony, Kossuth u. 51.) írja a következőket:

„Egy apró jó hírt szeretnék Önökkel megosztani. Bizonyára Önök is találnak a postaládájukban nap mint nap különféle reklámanyagokat, prospektusokat. Ezek nagy része botrányos helyesírású, idegen szavaktól hemzseg és bosszantóan magyartalan. Egyszer csak nem bírtam már tovább, és néhányuknak egy-egy levélben megírtam észrevételeimet. Nos, közülük a Quelle cég válaszolt is. Arra illetékes tisztviselői küldtek egy nagyon kedves le-

velet, amelyben megnyugtattak, hogy már intézkedtek annak érdekében, hogy a következő katalógusukban az említett hibák ne forduljanak elő. (A levél egy 300 Ft-os vásárlási utalvánnyal volt bélével!) Igaz, hogy ez a változás nem az én érdemem, de én mindenesetre biztatónak találtam; bárcsak a többiek is követnék példájukat! Bízunk benne! (És persze: ne adjuk fel!)”

Az iménti „apró jó hír” után most egy másik, ugyancsak eredményes közbelépésről számolunk be, ezúttal *dr. Pásztor Emil* (Eger, Rózsa Károly u. 4.) levele alapján. Olvasónk, aki egyébként állandó szerzőnk is, így ír:

„Végül arra emlékeztetlek egy példát, hogy a nyelv-művelő munkának igenis van eredménye. Az egri Érsek utcai patikán nemrég még a hibás *Aphoteka* felirat volt olvasható. A Heves Megyei Hírlapban megfelelő magyarázattal szóvá tettem ennek a helytelenségét, s a napokban arra járva már láttam, hogy a hibát kijavították, a h betűt átvitték a t-hez: *Apotheka*.”

Végül a közelmúltban megalapított – s e számunk Hírek című rovatában is említett – *Lőrincze-díjjal* kapcsolatban idézek fel egy megkapóan kedves történetet *dr. Tóth Vilmos* (Veszprém, Halle u. 7/G II.6.) levele nyomán. Azt írja le, hogyan kapta meg ő már évekel ezelőtt magától *Lőrincze Lajostól* a *Lőrincze-díjat*. Beszámol arról, hogy hosszú éveken át a helyi városi és járási ügyészség vezetőjeként, egyúttal pedig buzgó TIT-előadóként tevékenykedett, majd így folytatja levelét:

„E sokirányú munkám eredményeként mehettem fel 1977-ben Pestre, a TIT VII. kongresszusára. Veszprém megye képviselőjeként én szóltam hozzá a beszámolóhoz. Önt (Ezt nekem írja. G.L.) nem láttam a teremben, de azt tudom a dokumentumokból, hogy Önt a nyelvészeti országos választmány tagjának választották. Én pedig a jogi országos választmány tagja lettem mint a megyei jogi választmány vezetője.

Ez a bevezetés. A lényeg: *Lőrincze* tanár úrral a teremben egy sorban ültem, Ő is Veszprém megyei küldött volt Szentgál és Pápa jogán. Mint említettem, nekem kellett hozzászólnom az anyaghoz a veszprémiek nevében. Úgy tűnt, sikeres volt a hozzászólásom, őszinte, nagy tapsot kaptam, s ezt követően *Lőrincze* tanár úr külön odajött hozzám és melegen gratulált, amint mondta, hogy ilyen szép, tiszta, fordulatossá, magyaros beszédet már régen hallott. Este sétahajózáztunk. Mi, veszprémiek egy kupacban élveztük a nyári estét a Dunán, velem szemben épp *Lőrincze* tanár úr ült. Beszédbe elegyedtünk, kikérdezett, ki vagyok, mit csinálok, néhány veszprémi ismerőséről is hallani akart, s aztán visszatért a délelőtti hozzászólásomra. Már szégyell-

tem, annyira dicsért. Egy *Lőrincze* De ha már így esett, tréfásan megkérdeztem: „Adna ezért nekem egy *Lőrincze-díjat*?” A válasz: »Adnék bizony, kiskomám!« Ezt az elismerést örömmel vettem tudomásul.

S aztán évek múlva kaptam egy meghívót, melyben az állt, hogy *Lőrincze* tanár úr lejön Veszprémbe, és ott el lehet vele beszélgetni. Természetesen elmentem a rendezvény színhelyére, s miután ő tartott egy rövid bevezetőt, lehetett tőle kérdezni. Én néhány kérdést tettem fel neki Szentgálról, Pápáról, nyelvészeti munkájáról, ő pedig kedvesen válaszgatott, mint ahogy a mások által feltett kérdésekre is. A rendezvény befejeztével láttam, hogy többen dedikációt kérnek tőle. Nálam nem volt könyv, csak a meghívó. Gondoltam, ez is megteszi. Odamentem hozzá, és elébe tettem a meghívó hátlapját. Elkezdte írni: »Ismételt elismeréssel *Lőrincze Lajos*. 1985. dec. 10.« Emlékezve az együttes hajókázásra, megkérdeztem tőle, megismer-e engem. »Hát hogyné!« – mondta ő mosolyogva. Ezen felbuzdulva újból szóba hoztam az akkori hozzászólásomat, az akkori dicséretét, s azt, hogy megígérte nekem ott a hajón a *Lőrincze-díjat*. Ha lehet, kérem írásban... »Igen, emlékszem, komám, meg is kapod, ha oly fontos neked...« S azzal ráírta a meghívóra, hogy »*Lőrincze-díj*, egyelőre pénz nélkül.« Megköszöntem, kezet fogtunk, s elmentem, mert sokan vártak dedikációra. Én pedig örömmel vittem haza a *Lőrincze-díjat* – pénz nélkül. Persze nem is azért mentem, tudtam, hogy úgyszincs *Lőrincze-díj*, de ez a lényegében tudományosan és emberileg is elismerő néhány sor kifejezetten boldoggá tett. Különben érdemes lett volna azt a hamiskás mosolyát, amikor leírta – egyelőre pénz nélkül – lefényképezni.”

*„Lőrincze-díj”
helyre pénz nélkül*

Íme, eddig a történet. És ha azt a jellegzetes, hamiskás *Lőrincze*-mosolyt többé már nem is tudjuk lefényképezni, a levélben említett „díj-alapító” szövegecskét – *Lőrincze* kezeírását – megpróbáljuk ide fényképezni arról a meghívóról, amelyet levélírónk el is küldött nekünk. S ezt látván még inkább megmelegsik a szívünk, ha arra gondolunk, hogy már van *Lőrincze-díj*, és noha csak szerény összeg jár vele, már nem is pénz nélkül...

Grétsy László

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

darabokban. A riadóztatott Bánffy István nem is néz édesanyja feltört koporsója felé, úgy sorolja a megszensteltelenített további hat családtagot: nagyapja, nagyanyja (Klebesberg Jozefina, a híres magyar kultuszminiszternek, Klebesberg Kunónak a testvére), gróf

A jeles magyar arisztokrata család neve pontosan: Klebsberg. Az az érzésem (bizonyítani persze nem tudom), hogy ez nem közönséges sajtóhiba, hanem már a kéziratban is így volt. Vagy kétszer egymás után is el lehet követni ugyanazt a szedési hibát?

(A Mai Nap tavaly október 31-i számának 14. oldalán lelte K. G.)

„A minőség sohasem megy ki a divatból.”

Az Ön által vásárolt termék környén kezelhető, de felhívjuk a figyelmét arra, hogy az alapanyag jellegéből arlódoán, a színes termék esetén lefoghat, ezért az első mosásnál elkülönítve kell kezelni.

A színes farmernadrág lefoghatja Önt. Ha tehát nem akar letartóztatott, fogva tartott lenni, vagy nem veszi föl, esetleg színtelenre cseréli. (Egy farmernadrághoz mellékelt figyelmeztetón olvasta: B. G.)

Békés tüntetés a fővárosban • A döntés munkajogi volt

SAJTÓSZABADSÁGÉRT FORDULTAK KOSSUTHOZ

Tíz-tizenöt ezren gyűltek össze a Rádiós Kamara főhívására tegnap délután a tévé akik még bírták idővel, türellemmel, átsétálhattak a Vá-

A Mai Napnál, úgy látszik, baj van a nevekkal! Akik sajtószabadságért folyamodnak a kormányzó úrhoz (a múlt századihoz), azoknak tudniuk kell, hogy a címzés helyesen: Kossuthhoz (két h-val). Végső szükségben pedig ott a Helyesírási kéziszótár. Megnéztem, benne van! Ennek kapcsán a nap kérdése: mit szól mindehhez az olvasószervező? A nap második kérdése: vannak-e még egyáltalán olvasószervezők? (Ezt is K. G. találta, ezt is az október 31-i számban, a 3. oldalon.)

A Fővárosi Vízművek felelőssége, javítási kötelezettsége csak a vízmérőre és a mérő előtti vezetékrendszerre terjed ki.

Ügyfélfogadás személyesen vagy telefonon a Fővárosi Vízművek fogyasztói irodáján:
Budapest, XIII., Váci út 23-27. földszint.
Telefon: 180 1867

Hogy mi a vízmérő előtti vezeték, az viszonylagos. Attól függ, honnan nézzük. E relativizmus fölfedezője: B. G.

RUHAVÁSÁR

**JÓ MINŐSÉGŰ RUHAVÁSÁR A JÓZSEF A. MŰV. HÁZBAN AUG. 18. - ÁN 9-17-ig
VÁRIA KEDVES VÁSÁRLÓIT, MARIKA**

Lehet, hogy bennünk van a hiba, de minket – tudj' Isten, miért – csöppet sem érdekel a vásár minősége. Mi a beküldővel együtt csak azt szeretnénk, hogy a ruhák, amelyeket Marikától veszünk, jó minőségűek, azaz tartósak, szemrevalóak legyenek! (Deák Ferenc olvasónk bukkant e felíratra a salgótarjáni Reklámrikkancsban. Közzéteszi: G. L.)

Bontott grillfertig csirke I. o.

Sárvári Baromfifeldolgozó Vállalat
Msz. 6920/2

ETK: 5663 00223

Energia tartalom: 444 KJ/100 gr.

Tiszta tömeg: 800 gr. ±25 gr.

Minőségét megőrzi:

-18°C-on tárolva 12 hónapig

Felengedés után felhasználandó!

Hatósági állatorvos ellenőrizte.

A mellékelt címkével vásároltam Kösze-
gen a sütésre kész csirkét. Mi a véleményük
róla? – kérdezi dr. Herényi Istvánné Ve-
lemből. Hogy mi a véleményünk? Az, hogy a
csirkét, mint a legalsó sorból kiderül, ható-
sági állatorvos ellenőrizte, a címke szövegét
azonban nem vizsgáltatták meg egy anya-
nyelvünkhöz érő, slágfertig, azaz szava-
kész szakemberrel az illetékesek. Ezért lett
belőle német-magyar kotyvalék!

(Közzéteszi: G. L.)